

KURS ANALIZY TECHNICZNEJ

Bitcoina i Kryptowalut Alternatywnych

STOKARZ

BitHub.pl

STOKARZ DLA BITHUB.PL
2020R.

Wszelkie treści zamieszczone w E-booku (teksty, zdjęcia, opisy, oferta itp.) podlegają ochronie prawnej na podstawie przepisów Ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1231 z późn. zm.). Bez zgody autora zabronione jest powielanie treści, ich kopiowanie, przedruk i przetwarzanie z zastosowaniem jakichkolwiek środków elektronicznych, zarówno w całości, jak i w części.

Spis treści

Spis treści	2
Wstęp	4
Doskonaląc sztukę analizy technicznej Bitcoina i alternatywnych kryptowalut	6
Wprowadzenie	9
Jak i dlaczego handlować kryptowalutami	9
BitMEX i TradingView	10
Ujarzmić wykres – czyli jak prawidłowo rysować poziomy	15
Strefy popytu i podaży - Identyfikacja i zastosowanie	17
Typy	17
Identyfikacja	20
Metoda nr 1 – Grupa	20
Metoda nr 2 – Pojedyncza świeca	21
Sygnały siły	23
Zastosowanie popytu i podaży w Tradingu	24
Wsparcia i opory na wykresie kursów kryptowalut	27
Wprowadzenie	27
Wsparcia i opory – jak znaleźć na wykresie	31
Linie trendu a wsparcia i opory horyzontalne	34
Zastosowanie wsparć i oporów w tradingu	37
Formacje świecowe na wykresie bitcoina/walut	46
Podwójny szczyt	47
Do trzech razy sztuka – 3 Drive Pattern	49
Neckline pump	51
Dewiacje na wykresie – dla zaawansowanych	53
Definiowanie poziomów wejścia i wyjścia z rynku	56
SFP - formacja zabójczo efektywnych wejść i wyjść z trejdu	56
FTA – poziom pierwszych problemów	60
Wskaźniki i dywergencje	62
Kanały (Trading Ranges)	64
Akumulacja i Dystrybucja	68

Trend i odwrócenie trendu	69
O piramidowaniu i uśrednianiu pozycji	73
Organizacja pracy tradera – prowadzenie dziennika oraz statystyk	74
Podsumowanie	74

Wstęp

Jeżeli nie będziesz cierpliwy przegrasz.

Jeżeli nie będziesz wytrwały przegrasz.

Jeżeli nie będziesz zdyscyplinowany przegrasz.

Jeżeli nie będziesz miał planu przegrasz.

Jeżeli nie będziesz chronił kapitału przegrasz.

Jeżeli nie będziesz się dostosowywał do rynku przegrasz.

Jeżeli to zajęcie na chwilę, na szybkie pieniądze – odejdz od razu.

Trading nie jest żadną wiedzą tajemną. Mimo tego mam wrażenie, że mało kto w Polsce, jeśli rzeczywiście potrafi to robić, chce się nią dzielić.

Poradnik powstał w celu nauki analizy technicznej na rynkach finansowych. Przedstawione w nim metody działają zarówno na kryptowalutach jak i Forexie, kruszczach oraz indeksach. Jest to standardowy zbiór narzędzi mający pomóc w grze na giełdzie.

Stworzyłem ten poradnik, ponieważ chciałem móc taki przeczytać kiedy zaczynałem swoją przygodę z giełdą. Mam nadzieję, że koncepty w nim przedstawione są opisane w prosty i zrozumiały sposób. Polecam przeczytać go kilka razy, a schematy zachować i przeglądać każdego dnia. Poradnik przeznaczony jest zarówno dla początkujących, jak i bardziej zaawansowanych trejderów. Jeśli nie przedstawiłem w nim danej metody z dziedziny analizy technicznej nie oznacza to, że ona nie działa. Po prostu jej nie stosuję.

Analiza techniczna działa. W przypadku kryptowalut nadzwyczaj efektywnie. Jeżeli twoja się nie sprawdza, oznacza to, że robisz coś źle. Popelniasz błąd.

Spekulacja na giełdzie to hazard. Nie mamy wpływu na cenę, a jej przyszły ruch jest nieznaną dla grających. Jest to gra prawdopodobieństwa. Jedyne co możemy zrobić to przeważyć szanse na naszą korzyść i **wejść na rynek z pozycji siły**. Zbiór narzędzi, który do tego użyjemy, nosi nazwę analizy technicznej.

Poradnik czerpie z mojego własnego doświadczenia, jak i konceptów, których nauczyłem się od wielu świetnych trejderów. Oferują oni własne, często darmowe materiały edukacyjne. Zachęcam gorąco do zapoznania się z nimi. Niestety, wszystkie wymagają znajomości języka angielskiego.

Oto krótka lista części z nich (Twitter):

@Trader_Dante – jego płatne poradniki są najlepszymi, jakie możecie dostać. Na YouTube ma również serię darmowych poradników o Price Action.

@ThinkingUSD – wywiady z nim są jak skrzynia pełna złota.

@CryptoCred – posiada bogatą kolekcję świetnych filmów edukacyjnych na YouTube.

@trader1sz – gorąco zachęcam do przejrzania jego strony.

@TraderX0X0

@Trader_Simon

@AngeloBTC

@Cyberkr – prowadzi polski kanał na Telegramie dotyczący handlu kryptowalutami - CyberKrypto, znajdziecie na nim mnóstwo bardzo dobrych analiz autorstwa jego samego, jak i kilku innych adminów. Świetne do edukacji.

Jeżeli pewne stwierdzenia i nazwy wydają się trudne po pierwszym przeczytaniu, nie zniechęcaj się! Po kilku razach zaczniesz operować nimi niczym zawodowy trejder z Wall Street.

Z chęcią odpowiem na wszelkie pytania dotyczące poradnika, jeśli któreś z konceptów są niezrozumiałe. Można się ze mną skontaktować za pomocą Telegrama (@stokarz), lub adresu e-mail: stokarz@bithub.pl

Nie prowadzę żadnych prywatnych grup.

Zacznijmy więc.

Doskonaląc sztukę analizy technicznej Bitcoina i alternatywnych kryptowalut

Reguły gry – 10 przykazań trejdera:

1. **Nie ma czegoś takiego jak darmowy trejd**, tak samo jak nie istnieje darmowy obiad i darmowe świadczenia socjalne. Przesuwając swój Stop Loss na Break-Even płacisz opłatę za transakcję + slippage.
2. **Nigdy nie jest za tanio aby sprzedawać, ani za drogo, aby kupować.** Cena odzwierciedla aktualne przekonania uczestników rynku o wartości danego aktywa. Te liczby mogą wychylać się do poziomów, o których jeszcze dzień wcześniej nikt by nie pomyślał.
3. **Trading to zero jedynkowa gra.** Zarabiając na rynku, po drugiej stronie monitora siedzi ktoś, kto traci pieniądze. Pamiętaj o tym, lecz nigdy nie miej skrupułów egzekwować zaplanowane trejdy.
4. **Cena zazwyczaj wyprzedza wydarzenia.** Cena tworzy aktualną narrację, więc nie skupiaj się na tym, co mówią ludzie. Bitcoin może urosnąć jutro do nowego ATH lub spaść na nowe ATL.
5. **Nikt nie wie jaki jutro będzie kurs.** Manipulacja jakimkolwiek rynkiem w dłuższym okresie czasu jest niemożliwa. Zawsze znajdzie się większy rekin. Globalne markety są zbyt złożonymi systemami, aby mówić o ciągłych i zyskowych manipulacjach, uskutecznianych przez jedną, wpływową grupę. Nawet taka grupa wystawiona jest na ryzyko.
6. **Kurs jest najlepszą reklamą dla każdej kryptowaluty.** Jeśli rośnie, nawet bezwartościowy projekt zyskuje w oczach inwestorów. Kiedy spada, nawet najlepsza kryptowaluta zostaje przez spekulantów znieawidzona. Nie graj zatem emocjami.
7. **Nie kłóć się z rynkiem, gdyż to on ma zawsze rację.** Jeśli twój trejd się nie udał, to TY popełniłeś błąd. Nigdy rynek. Rynek jest neutralny i odzwierciedla światowy handel danym walorem.
8. **Grasz przeciwko jednym z najbardziej inteligentnych ludzi na świecie.** Aby z nimi wygrać potrzebujesz świetnego planu, dyscypliny i odrobiny sprytu.
9. **Chwilowe wyniki nie mają długofalowo znaczenia.** Liczy się to, jak radzisz sobie na przestrzeni wielu miesięcy/lat. Jeśli raz na tydzień zarabiasz po 100% na depozycie tylko po to, aby następnego dnia wszystko stracić, robisz to źle.
10. **Kapitał jest twoją jedyną bronią, dlatego dbaj o niego jak o własne, święte dziecko.** Prowadź dziennik wszystkich swoich transakcji, zapisuj w nim swoje błędy i przemyślenia odnośnie rynku.

I powtórzę raz jeszcze. **Jeśli twoja analiza techniczna nie działa, robisz to źle.** Ten poradnik pomoże ci znaleźć odpowiednią drogę.

Krytycy analizy technicznej mówią o jej nieskuteczności i subiektywizacji, która sprawia, że nie sprawdza się ona na rynkach. Przyjrzyj się tym wykresom. To jest analiza techniczna krytykowana przez sceptyków. Ja również krytykuję taką odmianę. Zaliczam ją do kategorii: „czarna magia tradingu”. Analiza techniczna to narzędzie mające na celu pomóc traderowi, a nie wprowadzanie go w jeszcze większe zamieszanie, generując niepotrzebny szum informacyjny.

Oto wykresy z kategorii czarnej magii:

Rys. 1-3. Wykresy z kategorii czarnej magii

Szamańskie zwyczaje pozostawmy ... szamanom.

Ten dokument skupia się głównie na samej analizie technicznej, a jest on zaledwie częścią tradingu. **Poradnik na temat zarządzania ryzykiem**, odpowiedniej wielkości pozycji na BitMEXie (lub innej, dowolnej giełdzie kryptowalut – nie ważne czy grasz na kontraktach terminowych z dźwignią, czy altcoinach) i jak ją obliczyć oraz szczegółowym ustawianiu zleceń Stop Loss, ukaże się w niedalekiej przyszłości. Są to kluczowe aspekty handlu na giełdzie, którym poświęca się zdecydowanie za mało uwagi.

Analiza techniczna działa na wszystkich rynkach. Mimo, że kurs dotyczy kryptowalut, zaprezentowane w nim przykłady i schematy pochodzą również z innych rynków walutowych i kruszców.

1. Wprowadzenie

1.1. Jak i dlaczego handlować kryptowalutami

Bardzo często słyszę sceptyczne głosy na temat handlu kryptowalutami. Niezależnie jednak o czyjejkolwiek opinii prawdą jest, że handel kryptowalutami jest po prostu świetny. Dlaczego?

- Bardzo niskie koszty tradingu. Pełna anonimowość i zero zbędnych formalności.
- Najbardziej płynne i największe światowe giełdy dostępne są dla każdego.
- Rozpoczęcie handlu trwa kilka minut. Np. na BitMEXie, giełdzie kontraktów terminowych, wszystko czego potrzebujesz to Bitcoin (BTC).
- Małe spready i stosunkowo wysoka płynność.
- Rosnący dostęp do wyrafinowanych instrumentów finansowych, takich jak kontrakty terminowe z fizycznym dostarczeniem, indeksy altcoinów i zlewarowane tokeny.
- Prostota handlu (!)
- Darmowy dostęp do wszystkich wykresów i danych.
- Kryptowaluty świetnie respektują analizę techniczną, tak samo jak np. waluty na Forex.
- Z uwagi na młody i nadal rozwijający się rynek, kurs kryptowalut podlega dużym wahaniom, co stwarza idealne środowisko dla traderów.

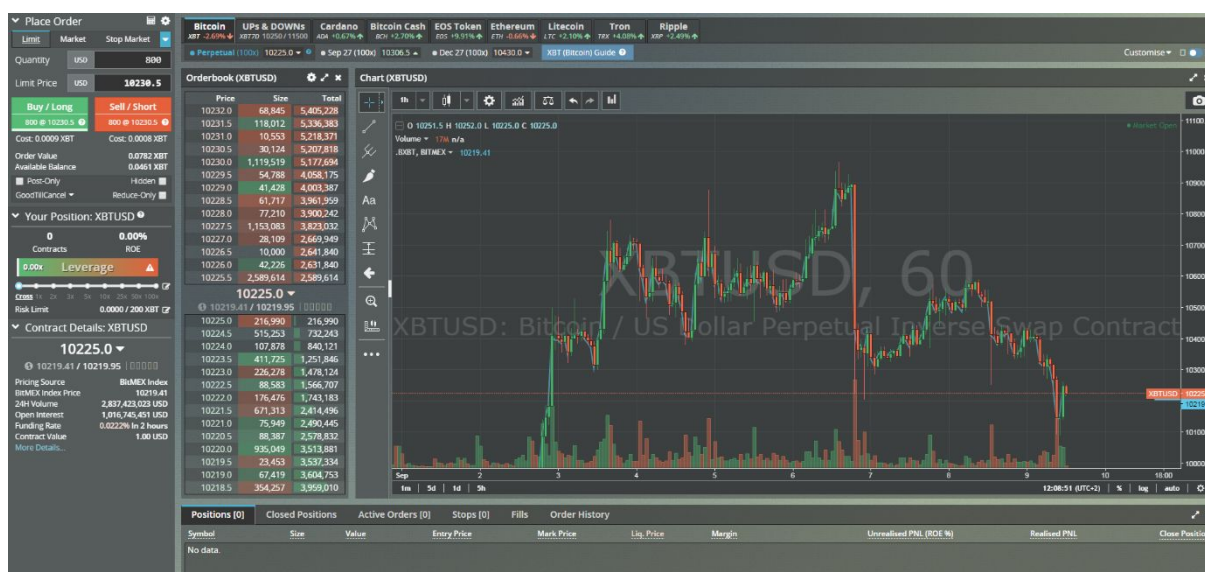
Wiemy już dlaczego warto handlować kryptowalutami. Jak jednak zacząć?

Najpierw potrzebujemy kupić Bitcoina (nie musimy kupować całego BTC, gdyż jest on podzielny, możemy więc kupić na przykład 0.001 BTC!). Do tego celu wykorzystamy tzw. giełdy spot, czyli takie, na których odbywa się handel BTC w stosunku do tradycyjnych walut – USD, EUR. Polecam unikać jakichkolwiek polskich giełd, gdyż są one bardzo mało płynne i narażone na niebezpieczeństwa związane z nieprzystosowanym do kryptowalut systemem prawnym w Polsce.

Bitcoina kupicie na giełdach [Coinbase](#) lub [Kraken](#). Najlepiej jednak wykorzystać do tego celu bitomaty. Znajdziecie je w wielu polskich miastach. Ja korzystam z tych od [FlyingAtom](#). Za skorzystanie z bitomatów należy zapłacić kilkuprocentowe prowizje, tak jak w tradycyjnym kantorze, jednak przewaga bitomatów jest taka, że możecie tam kupować bitcoiny anonimowo, za gotówkę.

1.2. BitMEX i TradingView

Aby rozpocząć handel kryptowalutami, musicie skorzystać z usług giełdy. Największą i najbardziej płynną giełdą jest obecnie [BitMEX](#) – giełda derywatyw, która pozwala Wam na handel kryptowalutami z wykorzystaniem dźwigni finansowej. Z niej także będziemy korzystać na potrzeby tego, jak i przyszłych poradników.

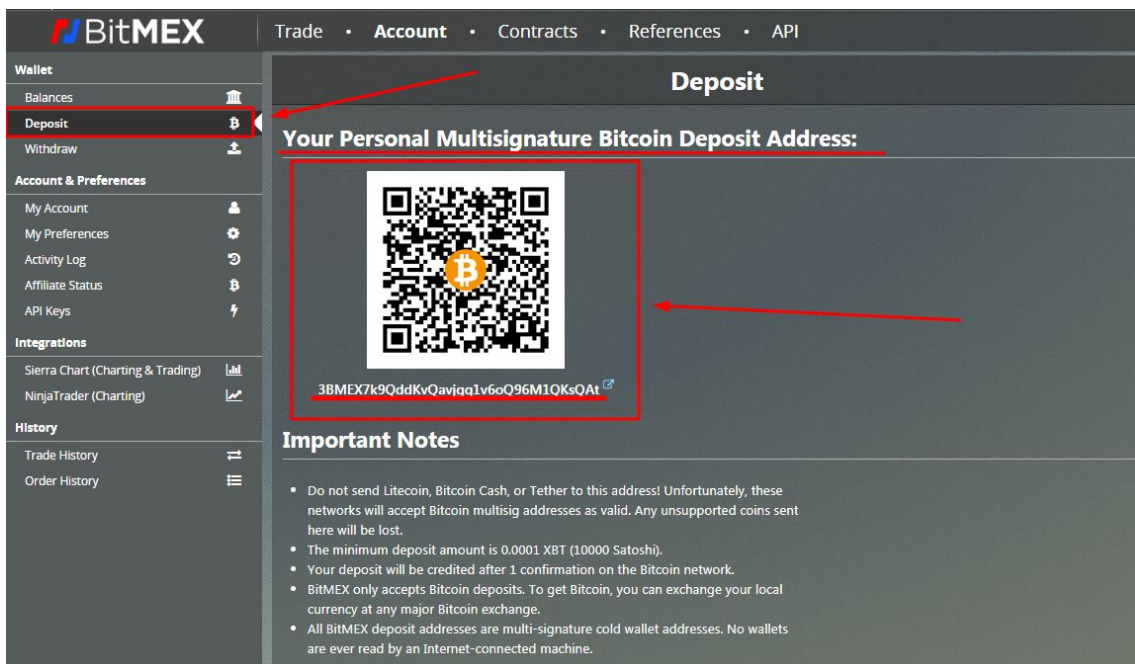

Rys. 1.1: Interfejs giełdy BitMEX

Tak wygląda interfejs giełdy BitMEX (Rys. 1.1). Domyślnie ustawiony jest biały motyw, ale polecam zmianę na **dark mode** – zwiększa to przejrzystość giełdy. Kiedy już zakupiliśmy BTC, musimy założyć konto na BitMEXie i przesłać tam nasze bitcoiny. W zakładce „Deposit” (Rys. 1.2) znajdziemy wygenerowany specjalnie dla nas adres bitcoinowy. Każde konto na BitMEXie posiada unikalny adres BTC. Swoje BTC, po dokładnym sprawdzeniu, wysyłajcie tylko i wyłącznie na niego! Wysłane bitcoiny, po czasie od 15min do kilku godzin, znajdą się na BitMEXie. Dostępne środki zobaczymy w prawym górnym rogu giełdy, w postaci Total Balance (Rys. 1.3).

Gdy już jesteśmy gotowi, a BTC znajdują się na naszym koncie na BitMEXie, możemy zabrać się za handel kryptowalutami. Instrumentem, który do tego celu użyjemy będzie Bitmex Perpetual Swap Contract, czyli profesjonalnie mówiąc, niewygasający kontrakt terminowy. Całość jest banalnie prosta, pomimo skomplikowanych nazw.

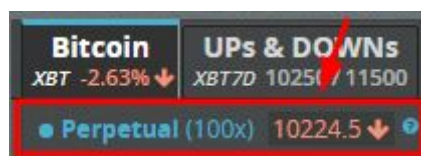
BitMEX umożliwia nam handel innymi kryptowalutami z dźwignią, na przykład **Ethereum**, **Ripple** czy **Bitcoin Cash**. To jednak XBT (tak nazywany jest kontrakt BTC/USD BitMEXu) jest tym najbardziej płynnym. Dlatego na początku polecam skupić się tylko na nim.

Rys. 1.2: Zakładka Deposit z unikalnym adresem BTC

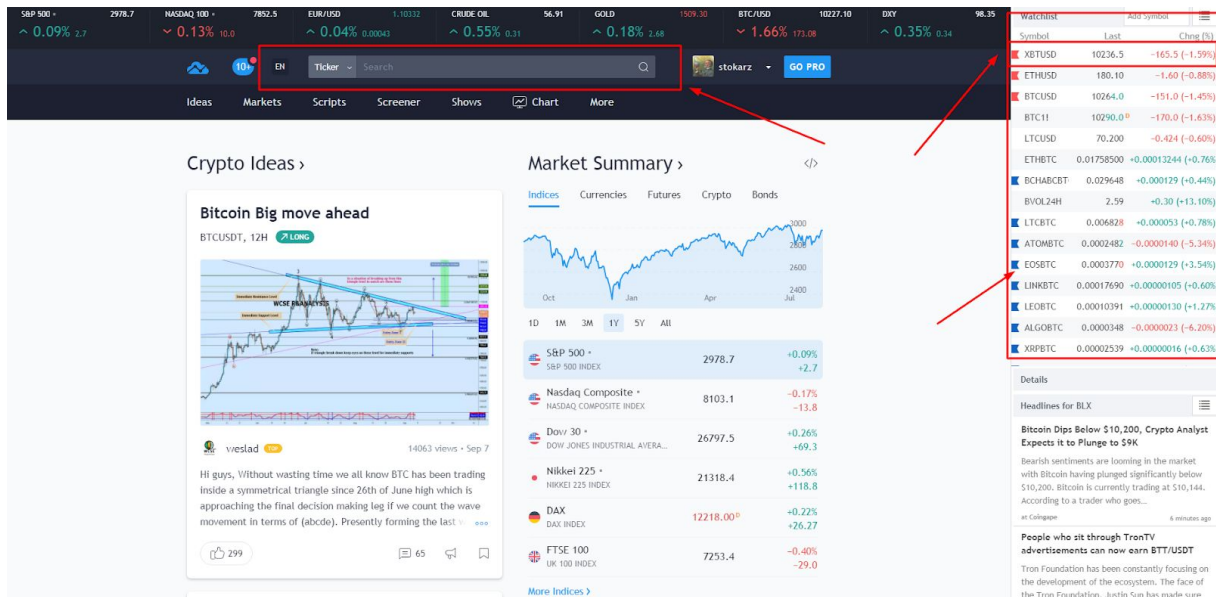
Rys. 1.3: Total Balance

Rys. 1.4: Kontrakt XBT na BitMEX

Wiemy już, z usług jakiej giełdy będziemy korzystać w czasie handlu kryptowalutami. Zdeponowaliśmy na naszym koncie określoną ilość BTC. Czas teraz zaznajomić się z platformą TradingView, będącą głównym serwisem oferującym darmowy dostęp do wykresów notowań wszystkich kryptowalut.

Niczym rzemieślnik potrzebujący dobrych narzędzi, trader kryptowalut musi posiadać dostęp do wykresów notowań bitcoina w czasie rzeczywistym. Bez tego się nie obejdzie, jest to więc pierwszy krok na drodze do samodzielnego handlu kryptowalutami. Na szczęście dla nas wszystkich, wykresy kryptowalut dostępne są za darmo dla każdego (jest to kolejny argument za tym, dlaczego warto handlować kryptowalutami). W tym celu skorzystamy z platformy [TradingView](#).

Rys. 1.5: Interfejs TradingView

Na górze znajduje się wyszukiwarka. W jej polu wpisujecie skrót dowolnej, interesującej was kryptowaluty. Dla bitcoina jest to po prostu BTC. Kontrakt na BitMEXie nosi nazwę XBT (widoczny po prawej stronie). TradingView w wersji darmowej umożliwi Wam również zapisanie dowolnych wykresów, zatem nie musicie ciągle wpisywać ich w wyszukiwarkę.

Dla przykładu, legenda BTC/USD na giełdzie Coinbase wygląda następująco:

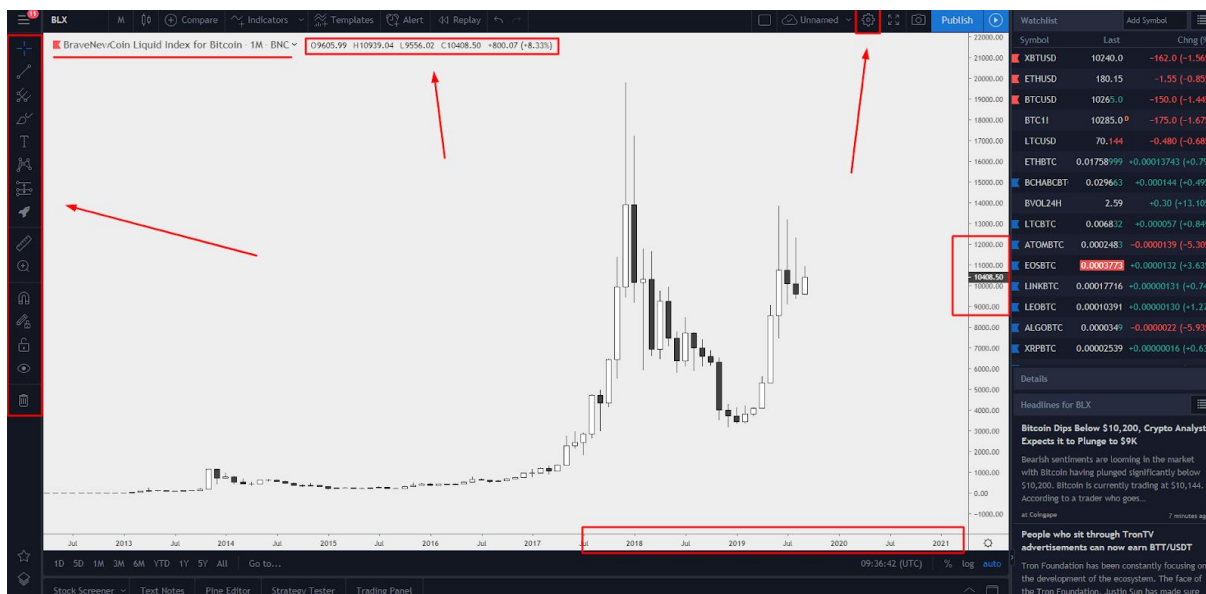
Rys. 1.6: Legenda wykresu BTC/USD na giełdzie Coinbase

Widzimy zatem nazwę waloru, którym handlujemy (Bitcoin / U.S. Dollar), przedział czasowy (1D – czyli jedna świeca odpowiada ruchom cenowym odbywającym się w ciągu jednej doby), nazwę giełdy, z której pochodzi wykres (Coinbase), ceny Otwarcia, Maksymalnej Ceny, Minimalnej Ceny, Zamknięcia (OHLC – Open, High, Low, Close), zmiana ceny w USD (-175 USD w tym wypadku) i różnicę w ujęciu procentowym (-1.68%). Takie same rubryki będą widoczne w przypadku każdego dowolnego wykresu. Tutaj interesujący nas kontrakt, czyli BTC na BitMEXie:

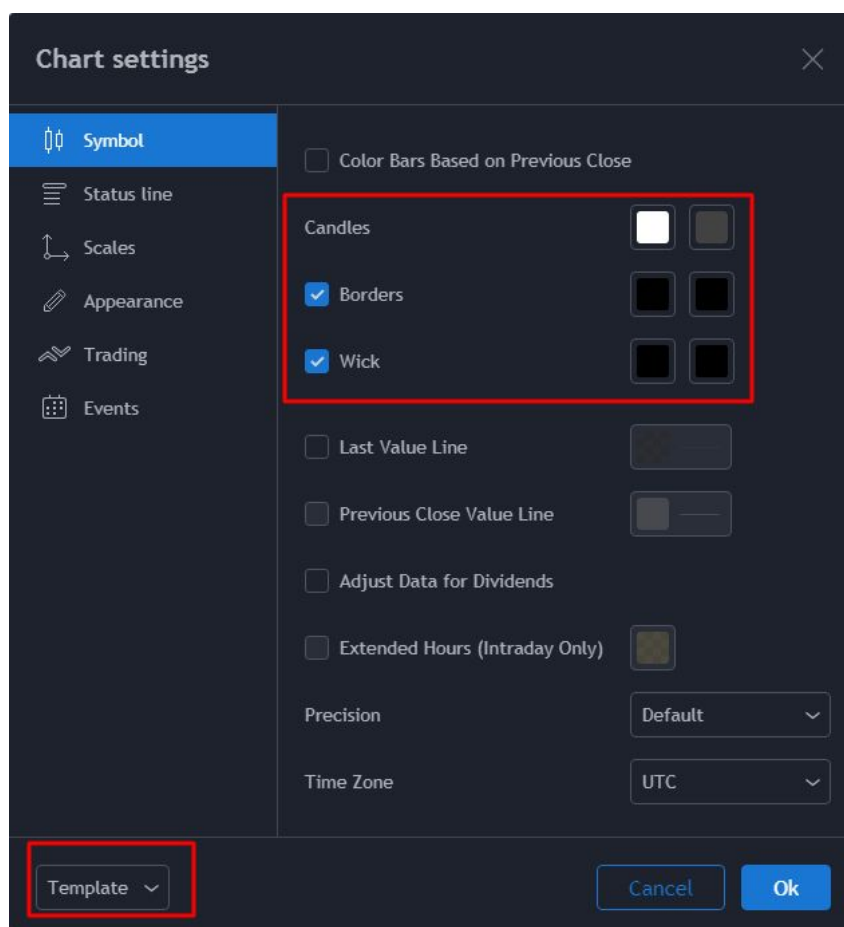
Rys. 1.7: Legenda wykresu kontraktu BTC na BitMEXie

Pełny wykres powinien wyglądać następująco:

Rys. 1.8: Pełny wykres

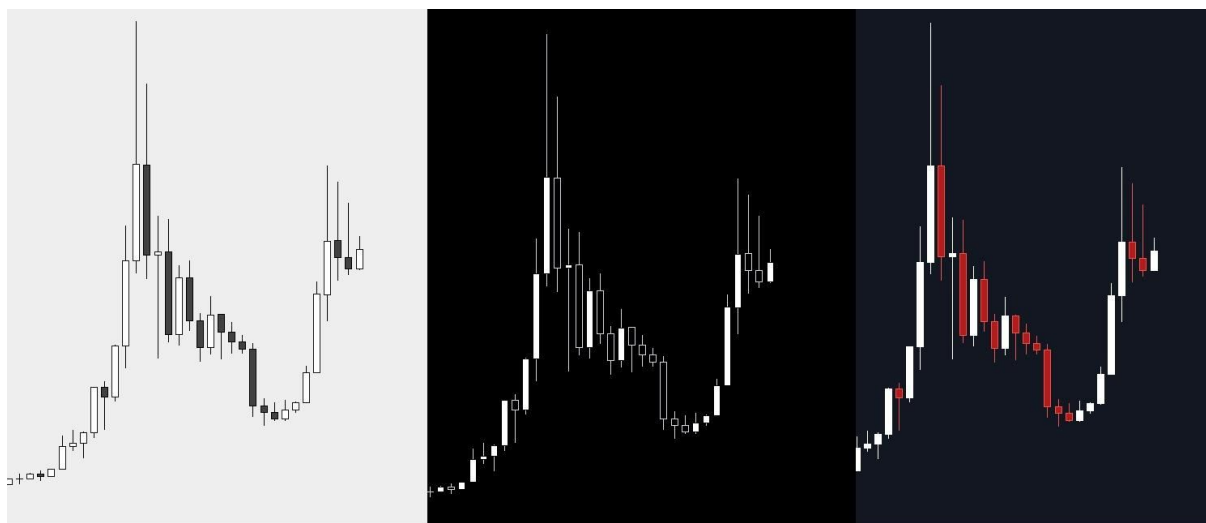
W prawym górnym rogu znajdują się ustawienia wykresu. To tam zmieniać możecie jego wygląd.

Rys. 1.9: Ustawienia wykresu

Po lewej stronie znajdziecie narzędzia do analizy technicznej, takie jak linie, kanały i inne cuda do rysowania na wykresie. Po prawej widnieje aktualna cena, a na dole aktualna data. Dokładnie się temu przyjrzyjcie. TradingView oferuje również możliwość używania wskaźników, o czym piszę w sekcji o wskaźnikach i oscylatorach.

Standardowy wykres, który zobaczycie na samym początku, ma świece pokolorowane na zielono i czerwono. Z własnego doświadczenia mogę doradzić, aby jak najszybciej zmienić te kolory, na coś przyjemniejszego.

Rys. 1.10: Przykładowe kolory wykresu

Najlepiej w moim wypadku sprawdza się zwykły, klasyczny, czarno - biały wykres. **Zmniejsza to emocje, gdyż zamiast spadków i wzrostów widzimy to czym naprawdę są świece japońskie – czyli ruch ceny w danym okresie.** Korzystam również z dwóch innych palet kolorów – czerwono - białej, gdyż jest ona świetna do prezentowania materiałów edukacyjnych, a także czarno - białej na czarnym tle – eliminuje to przywiązanie do poszczególnych świec i pokazuje pełny obraz ruchu kursu.

Kiedy nasz wykres jest już gotowy, czas zabrać się do rysowania poziomów. O co dokładnie chodzi?

1.3. Ujarzmić wykres – czyli jak prawidłowo rysować poziomy

Najpierw odpowiedzmy sobie na pytanie, po co właściwie mamy cokolwiek rysować na wykresie? Rzeczywiście, znam kilku traderów, którzy bez jakiegokolwiek sztucznej linii potrafią z sukcesem grać na giełdzie. Wszelkie własne „rysunki” na wykresie mają tylko i wyłącznie jeden cel: ułatwić nam podjęcie decyzji spekulacyjnej.

Rysować możemy wiele rzeczy. Linie na wykresie są graficznymi interpretacjami ważnych poziomów cenowych, na przykład miejsc wsparcia lub oporu. **Nie istnieje żadna magiczna metoda, dzięki której będziecie mogli przewidzieć przyszły ruch ceny.** Jedyne, co możecie zrobić to zwiększyć Wasze szanse na przetrwanie.

Rys. 1.11: Rysowanie linii wsparcia

TradingView oferuje zbiór bardzo prostych i intuicyjnych narzędzi do malowania na naszych wykresach. Z lewej strony znajdziecie mnóstwo narzędzi stosowanych w analizie technicznej. Najprostsze do nauki są linie trendu. Wystarczy kliknąć i nanieść ją na wykres.

Narysowanie takiego kanału horyzontalnego daje Wam przewagę (Rys. 1.12). Wiedząc, że kurs porusza się od trzech miesięcy w trendzie horyzontalnym, otrzymujecie graficzną wizualizację, w jakich miejscach warto zmieniać swoje nastawienie z byczego (byki obstawiają wzrosty) na niedźwiedzie (niedźwiedzie to analogia spadków). Aby ułatwić sobie nanoszenie linii na wykres w określonych miejscach, możecie skorzystać z **MAGNESU**. Polecam również wykorzystywać prosty pędzel. Dlaczego? Dzięki niemu możecie zwizualizować potencjalny, przewidywany przez Was ruch ceny, po którym zajmiecie określoną pozycję (nie ważne czy gracie na wzrost czy spadek ceny).

Rys. 1.12: Kanał horyzontalny

Czas teraz wykorzystać nasze nowo nabyte umiejętności w praktyce i zacząć handlować kryptowalutami.

2. Strefy popytu i podaży - Identyfikacja i zastosowanie

Podstawową zasadą ruchu każdego aktywa, w tym kryptowalut, jest brak równowagi pomiędzy podażą (sprzedającymi), a popytem (kupującymi). Im jest on większy, tym silniejszymi ruchami kursu skutkuje.

- Podaż > Popyt: cena spada
- Popyt > Podaż: cena rośnie
- Podaż = Popyt: cena konsoliduje. Liczba kupujących i sprzedających w tym wypadku nie ma znaczenia. Liczy się jedynie wielkość składanych przez nich zleceń. Zatem jeden ogromny kupujący, dzięki swoim zleceniom może wywoływać większy ogólny popyt na Bitcoina, niż 1000 małych sprzedających.

2.1. Typy

Istnieje kilka typów stref popytu/podaży, ale większość z nich można zaliczyć do dwóch kategorii:

1. **Odwrócenie:** Kurs rośnie (spada), konsoliduje, po czym odwraca się i spada (rośnie) (Rys. 2.1 i Rys. 2.2).
2. **Kontynuacja:** Kurs rośnie (spada), konsoliduje, po czym kontynuuje wzrost (spadek) (Rys. 2.3 i Rys. 2.4).

Rys. 2.1: Odwrócenie (Popyt)

Rys. 2.2: Odwrócenie (Podaż)

Rys. 2.3: Kontynuacja (Popyt)

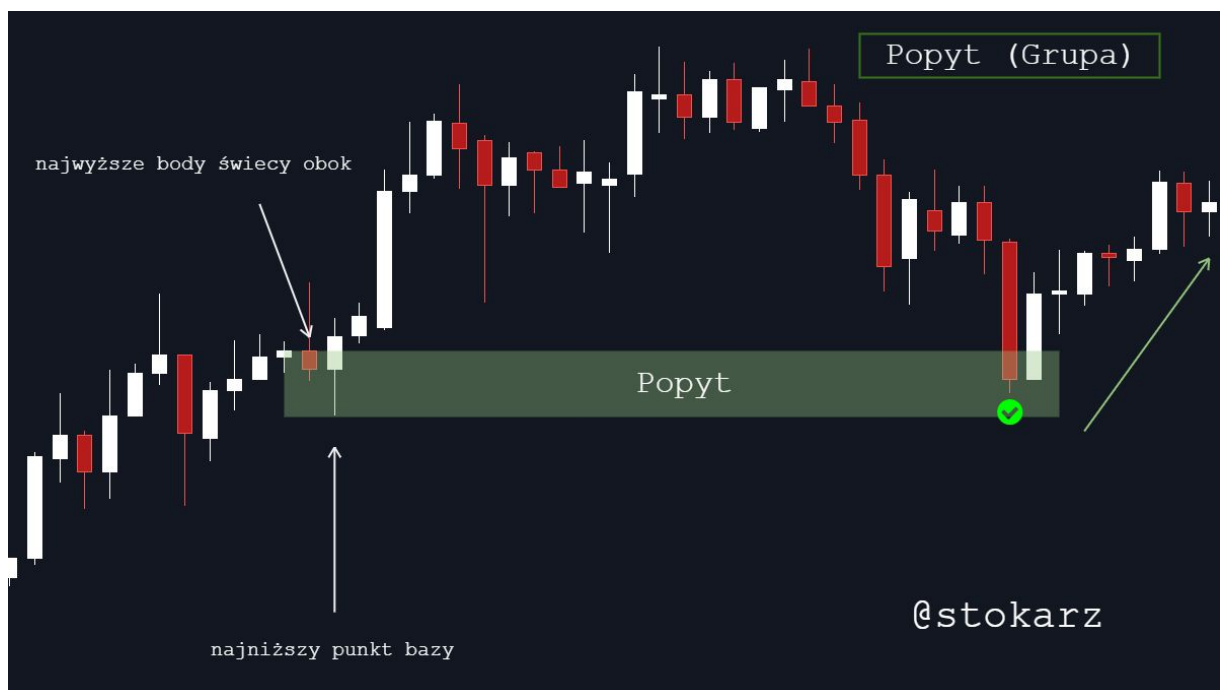
Rys. 2.4: Kontynuacja (Podaż)

2.2. Identyfikacja

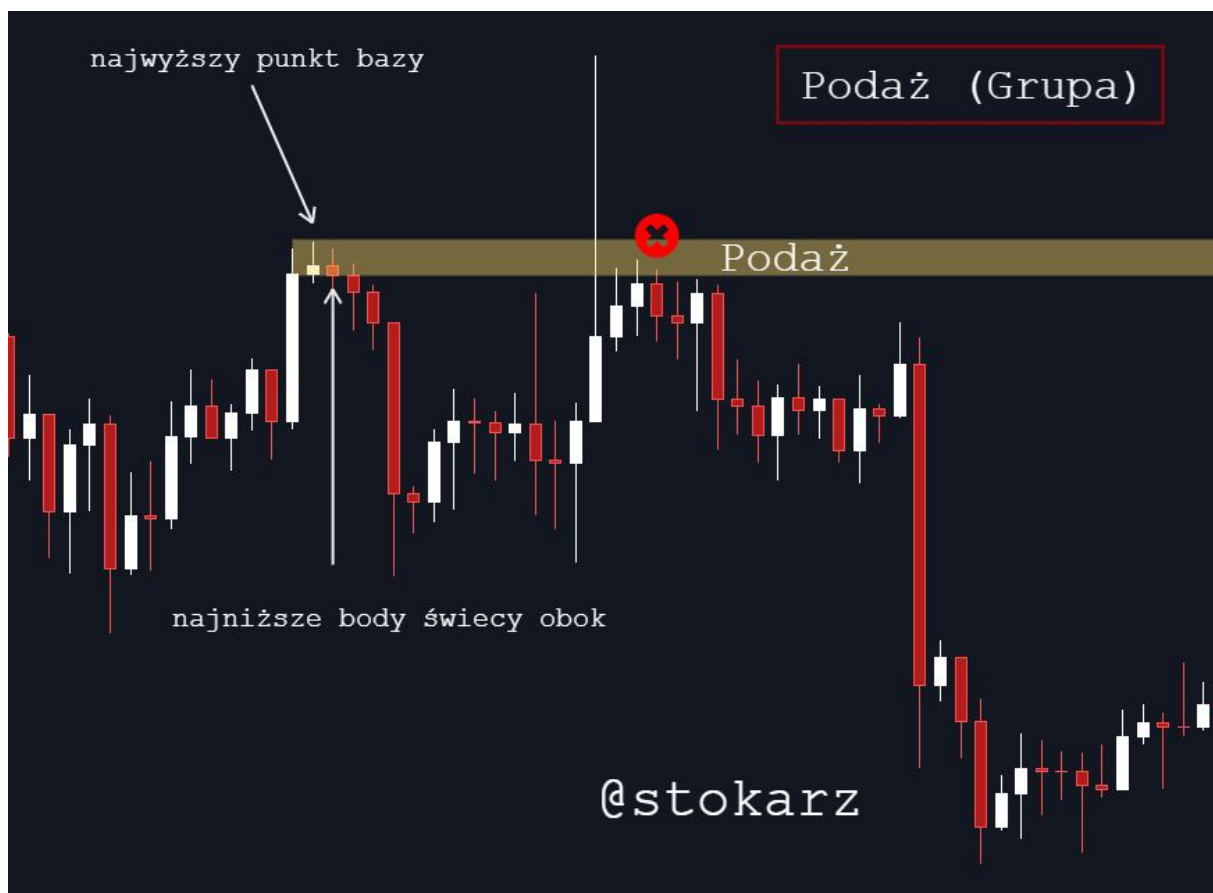
Strefy popytu i podaży tworzone są w momencie konsolidacji (baza) przed/po wzrostach i spadkach. Jak poprawnie identyfikować takie poziomy, aby zastosować je w swojej grze giełdowej?

Metoda nr 1 – Grupa

- **Popyt:** Wykorzystaj najniższy punkt bazy i najwyższe body świecy obok (Rys. 2.5).
- **Podaż:** Wykorzystaj najwyższy punkt bazy i najniższe body świecy obok (Rys. 2.6).

Rys. 2.5: Popyt (Grupa)

Rys. 2.6: Podaż (Grupa)

Metoda nr 2 – Pojedyncza świeca

Często nazywana **Order Block**. Prawidłowo zidentyfikowana jest niezwykle skuteczna w określaniu poziomów popytu i podaży.

- **Popyt:** Spadkowa świeca przed wzrostem ceny, który doprowadził do utworzenia się Wyższego Szczytu (Higher High) (Rys. 2.7).
- **Podaż:** Wzrostowa świeca przed spadkiem ceny, który doprowadził do utworzenia się Niższego Dołka (Lower Low) (Rys. 2.8).

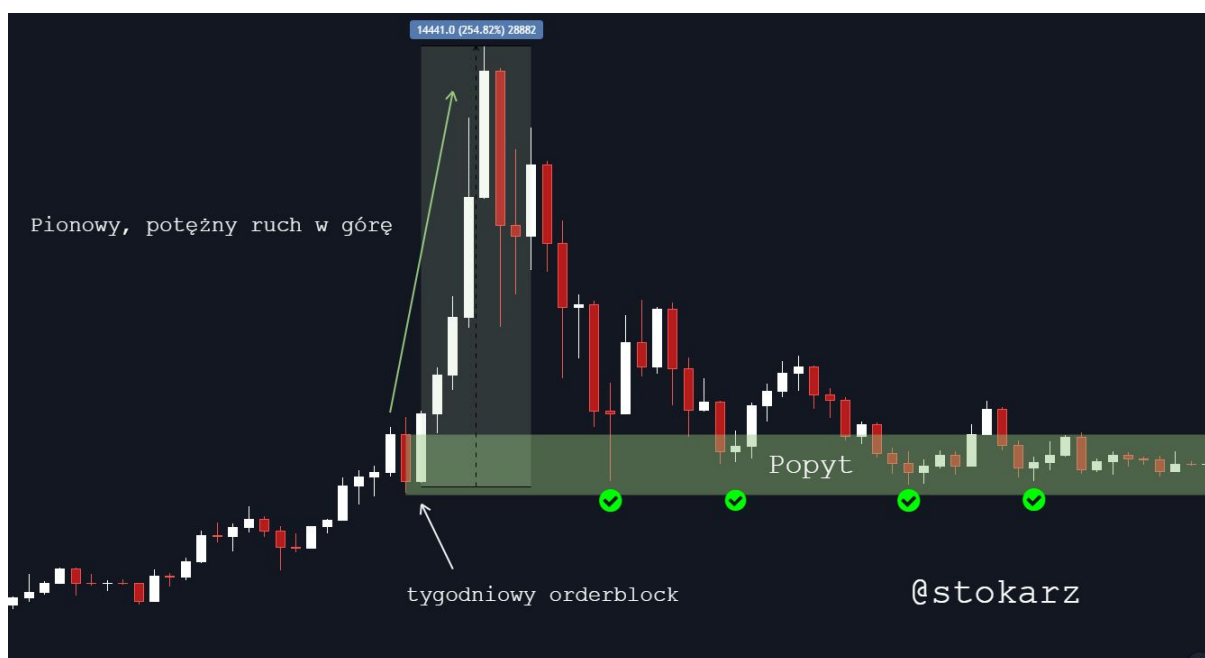
Rys. 2.7: Popyt (Pojedyncza świeca)

Rys. 2.8: Podaż (Pojedyncza świeca)

2.3. Sygnały siły

1. **Siła wybicia** – im bardziej eksplozywny ruch od bazy, zarówno pod względem prędkości, jak i dystansu wzrostu /spadku, tym silniejszy popyt/podaż w bazie. **Ergo** - tym silniejsza jest strefa. Im mniej knotów (wicków) i bardziej czysty ruch, tym lepiej. Taką sytuację mieliśmy na wykresie bitcoina w 2018 roku, kiedy to utworzył się potężny tygodniowy Order Block na poziomie \$6000 USD. Siła nabywcza była tam tak duża, że kurs odbijał od tego miejsca aż czterokrotnie (Rys. 2.9).
2. **Świeżość** – najlepsza reakcja na strefę popytu/podaży będzie zawsze za pierwszym razem, kiedy cena odwiedzi dane miejsce. Z każdym kolejnym retestem tego poziomu, strefa traci swoją ważność, aż wreszcie zostaje przebita. Patrz obrazek wyżej.
3. Im mniej czasu kurs spędza w momencie dotknięcia poziomu bazy, tym silniejsza jest strefa, ponieważ to oznacza, że siła kupna/sprzedaży jest większa niż jej odpowiednik. Zbyt wiele knotów powyżej/poniżej podstawy wyczerpuje podaż i popyt.
4. **Odwrócenie > Kontynuacja**. Najlepsze strefy tworzą się wokół kluczowych poziomów wsparcia lub oporu na wyższych przedziałach czasowych (1D, 4H). Strefy popytu/podaży mogą okazać się nieskuteczne, jeśli pojawi się bardzo silna przesłanka fundamentalna wpływająca na cenę (np. rynek dowiedziałby się, że Satoshi Nakamoto, anonimowy twórca BTC, zamierza sprzedać swoje monety).

Rys. 2.9: Strefa popytu/podaży na bitcoinie

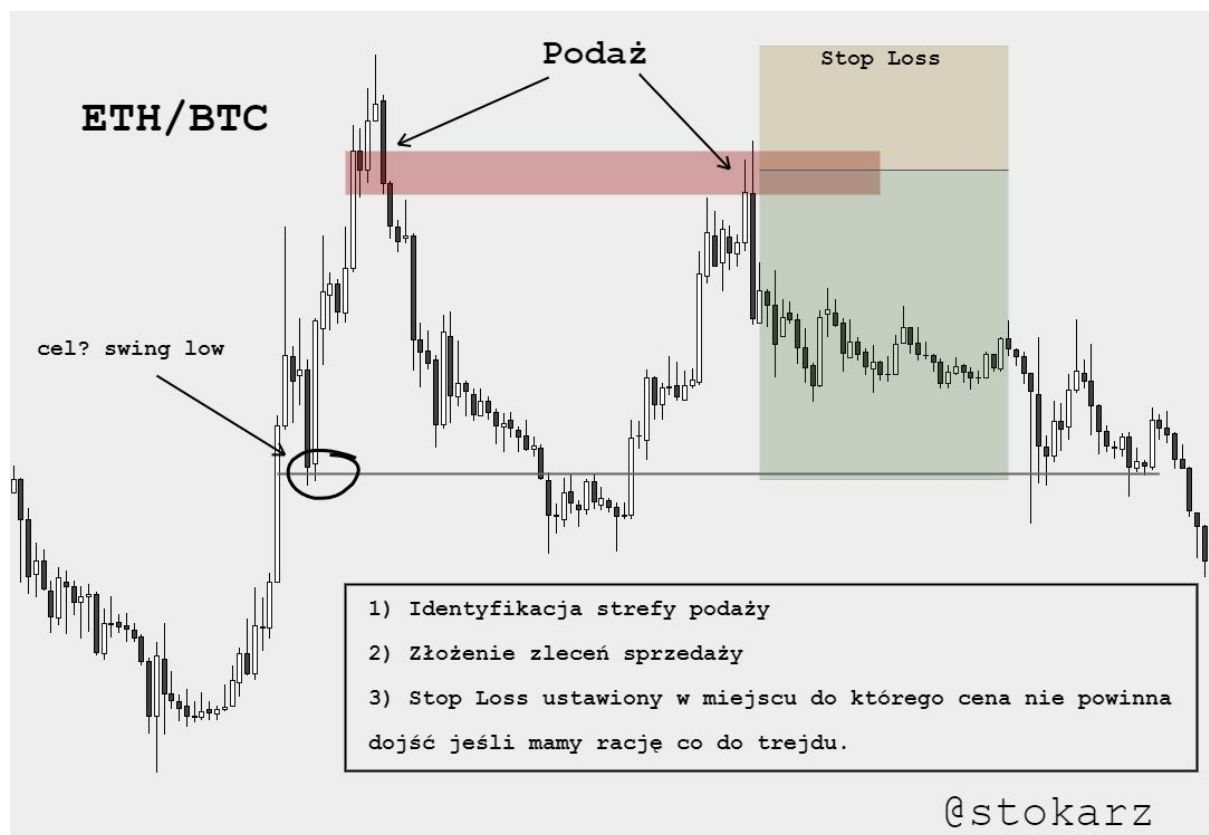
2.4. Zastosowanie popytu i podaży w Tradingu

Przedstawione powyżej zasady dotyczące formowania się miejsc zwiększonego popytu i podaży są tylko (i aż!) zasadami. Zachęcam stosować się do nich w określaniu ważnych poziomów, niemniej z czasem zaczniecie automatycznie i samoistnie je identyfikować, przypisując jednocześnie wagę, odpowiadając sobie na przykład na pytanie, czy mają szansę utrzymania.

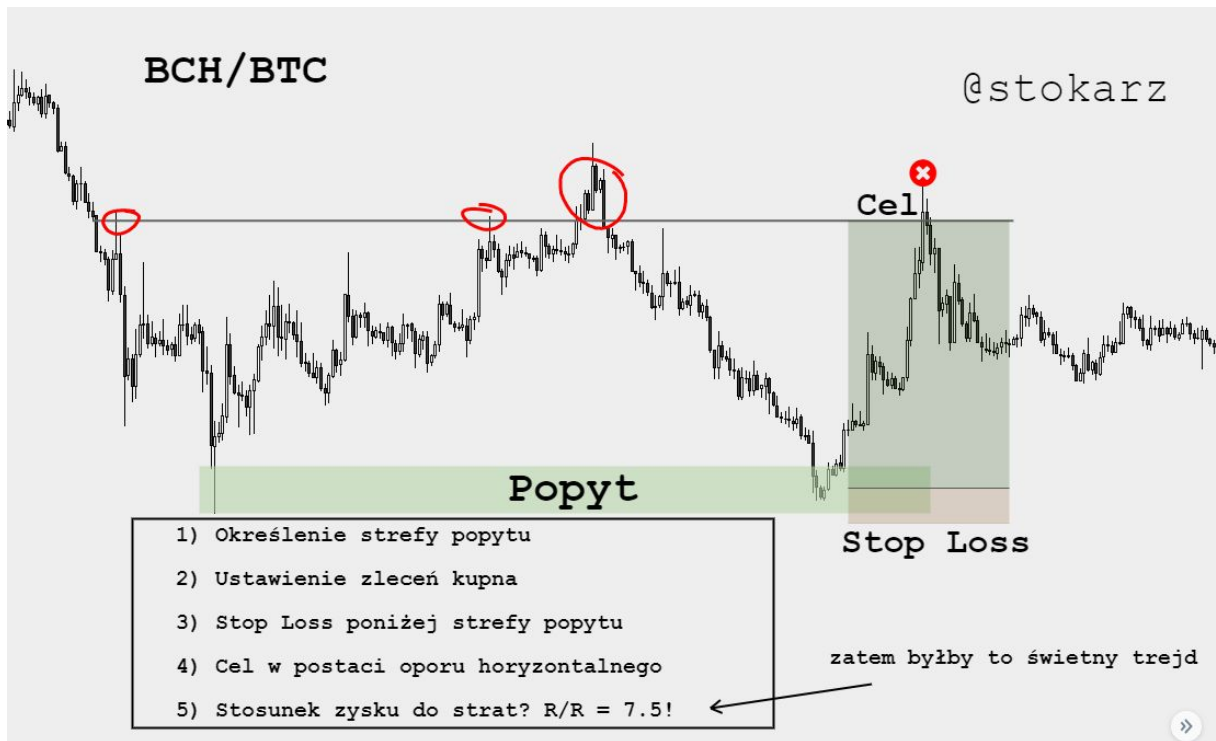
Piękno tych metod jest zawarte w ich prostocie i niezwykle skutecznej możliwości zastosowania w grze giełdowej.

Na koniec tego rozdziału zobaczycie przykłady nieco nieksiążkowych stref popytu i podaży, a także ich praktyczne zastosowanie w handlu kryptowalutami.

Zaznaczanie stref popytu i podaży nie jest niczym trudnym. Nie są to również skomplikowane metody, zawierające czynnik magii. Niczego tutaj nie przewidujemy. Określamy jedynie cenę po której uczestnicy rynku będą bardziej skłonni kupować bądź sprzedawać dane aktywo/walutę/akcję/kruszec.

Rys. 2.10: Przykład podaży na wykresie ETH/BTC

Rys. 2.11: Przykład popytu na wykresie BCH/BTC

Rys. 2.12: Przykład podaży na wykresie USD/CAD

Rys. 2.13: Przykład podaży na wykresie XAU/USD

3. Wsparcia i opory na wykresie kursów kryptowalut

3.1. Wprowadzenie

Poziomy wsparć i oporów są najbardziej kluczowym elementem analizy technicznej rynków finansowych. Ich prawidłowe określenie i identyfikacja dają spekulantowi ogromną przewagę oraz pozwalają wejść na rynek z pozycji siły! Śmieję się, że osoba zaczynająca dopiero swoją przygodę z giełdą przechodzi zazwyczaj przez 3 fazy:

1. Uczy się o podstawowych zasadach analizy technicznej w postaci wsparć i oporów.
2. Szuka bardzo skomplikowanych metod AT takich jak Fibonacci czy Fale Eliotta.
3. Kiedy ma już spore doświadczenie, uświadamia sobie, że wsparcia i opory to prawie wszystko czego potrzebuje.

Dlaczego? Gdyż proste wsparcia i opory są najbardziej skutecznym narzędziem analizy wykresów. Co najzabawniejsze, przeważająca większość określa je błędnie. Nic dziwnego, skoro w poradniku dotyczącym wsparć i oporów, chociażby na niezwykle popularnej stronie poświęconej tej tematyce, można przeczytać takie słowa:

Co to jest wsparcie i opór?

Poziom wsparcia znajduje się poniżej aktualnej ceny instrumentu i zwykle na tym poziomie cena znajduje wsparcie. Oznacza to, że jest większe prawdopodobieństwo, że cena odbije się od tego poziomu, niż go przelamie.

Cokolwiek z tego zrozumieliście? Nic tylko złapać się za głowę, położyć w kącie i zacząć płakać. Nic dziwnego, że po takiej edukacji Polacy nie są w stanie grać na giełdzie.

Właściwa definicja (prosta!)

Jeżeli kurs konsolidował, następnie spadł, po czym gwałtownie wzrósł – w miejscu odbicia tworzy się wsparcie.

Jeżeli kurs konsolidował, następnie urósł, po czym gwałtownie spadł – w tym miejscu odbicia tworzy się opór.

Rys. 3.1: Wyznaczanie wsparcia i oporu

Terminy „wsparcie i opór” używane są przez traderów w odniesieniu do poziomów cen na wykresach, które mają tendencję do działania jako bariery, uniemożliwiając popchnięcie ceny aktywów w określonym kierunku.

Wsparcie to poziom cen, na którym można oczekiwać zatrzymania spadku ze względu na koncentrację popytu (przypomnijcie sobie strefy popytu i podaży!).

Po zidentyfikowaniu wsparcia lub oporu zapewnia on cenne dla spekulanta informacje - potencjalne miejsca wejścia lub wyjścia z transakcji. Kiedy cena osiągnie punkt wsparcia lub oporu, zrobi jedną z dwóch rzeczy:

- odbije się od poziomu wsparcia lub oporu (jeśli wsparcie lub opór są mocne, zazwyczaj możemy spodziewać się tego scenariusza)
- zignoruje wsparcie lub opór, po czym ruszy dalej w określonym kierunku (dzieje się to w czasie silnych trendów lub mocnych przesłanek fundamentalnych, np. w kryptowalutach może to być [Halving](#) – wydarzenie w czasie, którego zmniejszana jest nagroda z bloków BTC dla górników)

Większość form handlu opiera się na przekonaniu, że strefy wsparcia i oporu nie zostaną złamane. Jeżeli prawidłowo określimy wsparcie i opór, wchodzimy na rynek z pozycji siły i możemy mieć pewność, że statystycznie będziemy na tym zarabiać.

Zasady identyfikacji wsparć i oporów:

1. Im mniej czasu spędzonego na danym poziomie i im silniejsza reakcja na wsparcie/opór (jeżeli cena spada byłoby to odbicie, jeśli rośnie byłoby to spadek) tym większa szansa, że wsparcie/opór zadziałają.
2. Wsparcia i opory widoczne na wyższych przedziałach czasowych są silniejsze i ważniejsze od tych widocznych na małych interwałach (świece japońskie na wykresach – z których korzysta większość graczy giełdowych, pokazują zmianę ceny w danym okresie, na przykład jednego dnia. Zatem jeśli na wykresie tygodniowym powstał opór, jest większa szansa, że kurs zareaguje na niego, aniżeli na opór widoczny na interwale 15-minutowym).

3. Im mniej razy wsparcie/opór zostają przez cenę dotknięte, tym są silniejsze i pewniejsze. Jeżeli kurs kilkakrotnie zatrzymywał się na danym wsparciu/oporze, zwiększa się szansa na to, że nie zadziała ono następnym razem.

Jest to nieintuicyjne, lecz warto to zapamiętać, gdyż przeważająca ilość książek i poradników poświęconych tradingowi mówi, że im częściej dany opór, wsparcie jest dotknięte, tym silniejsze się ono staje. To jest oczywiście błędem.

Rys. 3.2: Przykład oporu z pary USD/PLN

Tak samo jak w przypadku stref popytu i podaży, wsparcia i opory mają różne typy. Ich wykorzystanie pozwala kupować tanio w rynku wzrostowym i sprzedawać drogo w czasie spadków. Dostrzeżenie ich na wykresie pomaga w określeniu dołków i szczytów. Oto schemat z kilkoma typami wsparć:

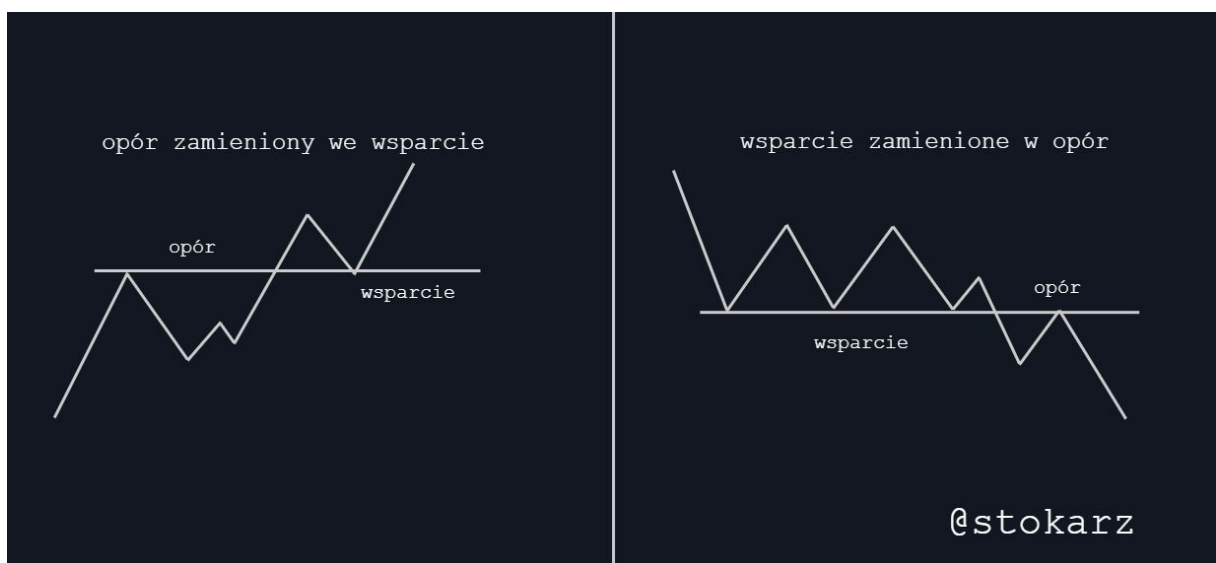
1. **Kontynuacja – Spadek:** Kurs znajduje się w trendzie spadkowym. Odbija, formuje lokalny szczyt, po czym znów spada. Kiedy raz jeszcze cena powraca do tego poziomu, opór zadziałał. Następuje kontynuacja spadków.
2. **Kontynuacja – Wzrost:** Kurs znajduje się w trendzie wzrostowym, cena rośnie. Następnie dochodzi do lokalnego szczytu, spada i gwałtownie odbija. Kiedy po pewnym czasie znów odwiedza ten poziom, wsparcie działa i rozpoczyna się kontynuacja wzrostu.
3. **Spadek – Odwrócenie trendu:** Kurs spada, znajduje lokalne dno. Formuje się wsparcie. Po jakimś czasie cena znów wpada w ten poziom. Wsparcie działa, rozpoczyna się odwrócenie trendu i kurs rusza do góry.

4. **Wzrost – Odwrócenie trendu:** Kurs rośnie, znajduje lokalny szczyt. Formuje się opór. Po jakimś czasie cena znów wpada w ten poziom. Opór spełnia swoje zadanie i blokuje dalszy rajd ceny. Następuje odwrócenie trendu i spadek.

Bardzo często dochodzi również do sytuacji w której dawne wsparcie zmienia się w opór i odwrotnie. Dzieje się tak zazwyczaj kiedy dany poziom został płynnie przeбитy (Rys. 3.4).

Rys. 3.3: Rodzaje wsparć i oporów

Rys. 3.4: Zmiana oporu we wsparcie i sytuacja odwrotna

3.2. Wsparcia i opory – jak znaleźć na wykresie

Na poniższych schematach i przykładach znajdziecie odpowiedź na to, jak identyfikować i poprawnie zaznaczać linie wsparć i oporów na wykresach kursów giełdowych. Jest to najważniejszy punkt tego poradnika, zatem ołówki w dłonie!

Rys. 3.5: Opory w ważnych punktach cenowych

W tym wypadku (Rys. 3.5) opory są dwa i tworzą je bardzo ważne punkty cenowe. Pierwszy z nich, ten ułożony wyżej jest najważniejszy. Stworzyła go wielka wzrostowa świeca, która momentalnie została zanegowana. Kiedy kurs dochodzi raz jeszcze do tego poziomu, odbija od niego i wzrost się kończy.

Następnie mamy dwa żywe przykłady, które ilustrują zmianę wcześniejszego oporu na wsparcie (Rys. 3.6 i Rys. 3.7).

Rys. 3.6: Przykład zmiany oporu we wsparcie

Rys. 3.7: Przykład zmiany oporu we wsparcie

W swojej przygodzie giełdowej zwróćcie uwagę na pewien fakt – owe techniki analizy technicznej sprawdzają się na KAŻDYM rynku. Nie ważne czym handlujecie i jak potwornie skomplikowane jest to aktywo. **Obszary wsparć i oporów działały na rynkach od czasów Jessego Livermora i to nie ulegnie zmianie.**

Rys. 3.8: Działanie wsparć i oporów

Zatem zamiast płacić wielkie pieniądze za skomplikowane systemy analizy technicznej serwowane Wam przez szarlatanów, które w jednym sezonie działają, a kiedy rynek diametralnie się zmienia, nie spełniają swojego zadania, może warto nauczyć się zwykłych linii wsparć i oporów?

Opór oporowi nie równy, tak samo ze wsparciami. Najlepiej sprawdzają się te najprostsze, które zidentyfikować można na pierwszy rzut oka. Od razu. Im wyższy przedział czasowy tym większą szansę mamy, że nasze wsparcie i opór zadziałają.

Kolejna ważna reguła – im świeższe są poziomy wsparć i oporów, tym większa szansa, że zadziałają. Jeśli na wykresie tygodniowym wyznaczasz opór sprzed roku i spodziewasz się, że zadziała on dziś, lepiej od razu porzuć tę złudną nadzieję.

No dobrze, wszystko to wygląda świetnie, jednak słusznie niejedyn z Was stwierdzi, że rysować na wykresach jak już znamy drogę kursu jest łatwo. I jest to prawda! Cała zabawa zaczyna się w momencie kiedy wyznaczyć wsparcia i opory musicie na giełdzie. Stawiając na to swoje własne, często ciężko zarobione pieniądze. Dlatego im więcej będziecie praktykowali, tym łatwiejsze stanie się to zadanie.

3.3. Linie trendu a wsparcia i opory horyzontalne

Jak mogliście zauważyć, wszystkie zaprezentowane przeze mnie wsparcia i opory miały postać horyzontalną, czyli były po prostu poziome. Przeglądając różne wykresy giełdowe i prace wielu analityków, nieraz możecie się natknąć na tzw. diagonalne linie trendu służące za wsparcia i opory dla ceny. Znam wielu graczy giełdowych, którzy z nich korzystają – z sukcesem. I dobrze, jeśli jakaś metoda się sprawdza i zapewnia Wam stały zysk, nie warto z niej rezygnować. Niemniej, osobiście nie korzystam w ogóle z linii trendów. Dlaczego?

Rys. 3.9: Linia trendu spadkowego

Linie trendu są dynamiczne i bardziej subiektywne od horyzontalnych. Wraz z ruchem ceny często ulegają zmianie i są modyfikowane, aby odpowiadać postawionej wcześniej przez spekulanta tezie. Problem polega również na tym, że co gracz to inna linia trendu. Oto dwa przykłady na możliwą interpretację tej samej struktury cenowej (Rys. 3.10 i Rys. 3.11). Horyzontalne linie wsparcia i oporu mają tę przewagę, gdyż są statycznymi poziomami występującymi na wykresie. Jeszcze jedną naturalną przewagą horyzontalnych linii nad diagonalami (czyli liniami trendu) jest mniejsza intuicyjność. Wszystkie zlecenia na giełdach składane są w postaci poziomów horyzontalnych. O co dokładnie chodzi?

Rys. 3.10: Utrzymanie trendu

Rys. 3.11: Inne spojrzenie na ten sam wykres

Rys. 3.12: Ustawienie zleceń na BitMEX

Gracze zakładający pozycję na dowolnym kontrakcie na BitMEXie dosłownie tworzą „linię”, na której nagromadzone są zlecenia zakupu i sprzedaży, a także zlecenia Stop Loss. W momencie, kiedy cena dotyka tych miejsc, możemy spodziewać się silnej reakcji rynku. Więcej dowiedzie się w poradniku dotyczącym Instytucjonalnemu Napływowi Zleceń, który ukaze się w przyszłości.

Prowadząc własne statystyki z gry rynkowej oraz z obserwacji kursów mogę stwierdzić, że kurs znacznie częściej respektuje poziomy horyzontalne od diagonalnych. Jest to dodatkowo nadzwyczaj skuteczne w konsolidacjach i trendach bocznych (według klasycznych przesłanek, rynki spędzają zazwyczaj około 70% czasu w ruchach bocznych, bez określonego kierunku ceny. W przypadku BTC jest to mniejsza wartość, niemniej pokazuje to, że przez większy okres linie horyzontalne będą bardziej skuteczne od diagonalnych linii trendu – gdyż trend jest przeważnie nieokreślony w skali lokalnej).

Rys. 3.13: Reakcja ceny na dawne wsparcia/opory

3.4. Zastosowanie wsparć i oporów w tradingu

Opory i wsparcia są jednymi z najbardziej użytecznych narzędzi analizy technicznej. Jest kilka metod tradingowania przy ich pomocy.

1. **Agresywna** - składanie zleceń kupna/sprzedaży w miejscu wsparcia/oporu.
2. **Pasywna** – kupowanie/sprzedawanie kiedy zwiększa się pewność, że dany poziom zadziałał. Zazwyczaj, wystarczy poczekać do zamknięcia kolejnej świecy (jeśli posługujemy się wykresem godzinowym, będzie to wymagało odczekania godziny zegarowej). Jeśli utwierdzi nas ona w przekonaniu, że wsparcie/opór jest respektowane, wtedy dopiero kupujemy/sprzedajemy.
3. **Zakup/sprzedaż zamiany wsparcia w opór** (i adekwatnie) – sytuacja zaprezentowana będzie w przykładach poniżej. Kupujemy ostatni opór, który po przebiciu został zamieniony we wsparcie.

Pamiętajcie, NIGDY nie mamy pewności czy dany poziom wsparcia i oporu faktycznie zadziała. Im jednak mniej czasu upłynęło między utworzeniem się wsparcia i jego testem (i jeśli poziom nie był wcześniej dotykany) tym większą szansę mamy na powodzenie naszej operacji.

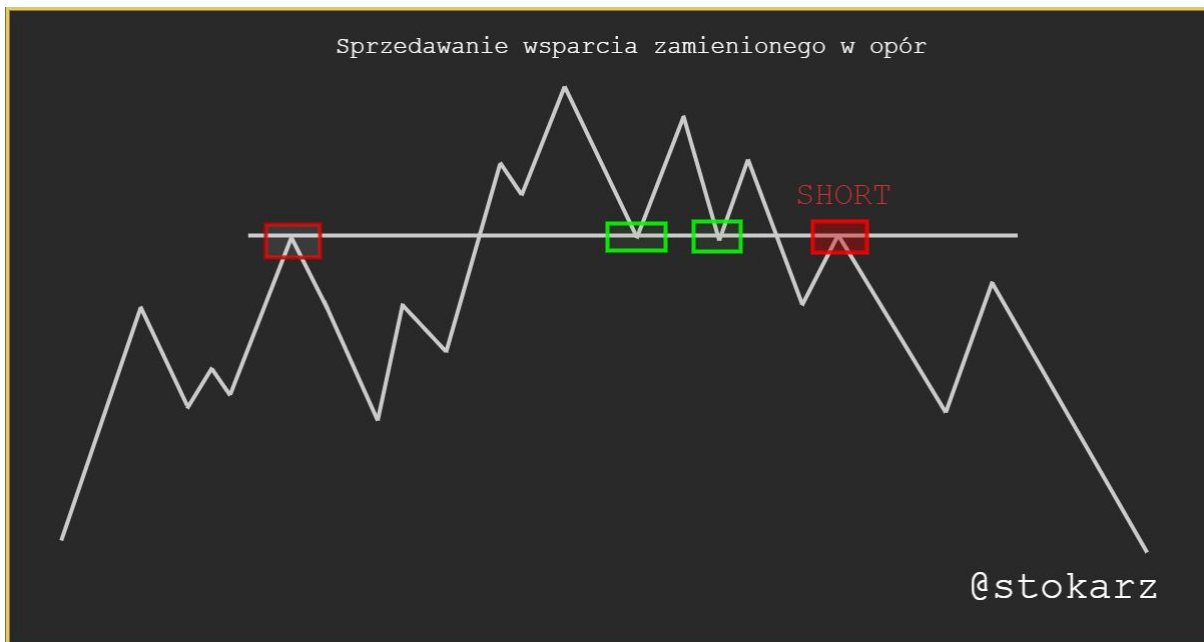
Rys. 3.14: Agresywne kupowanie wsparcia

Rys. 3.15: Pasywne kupowanie wsparcia

Rys. 3.16: Kupowanie oporu zamienionego we wsparcie

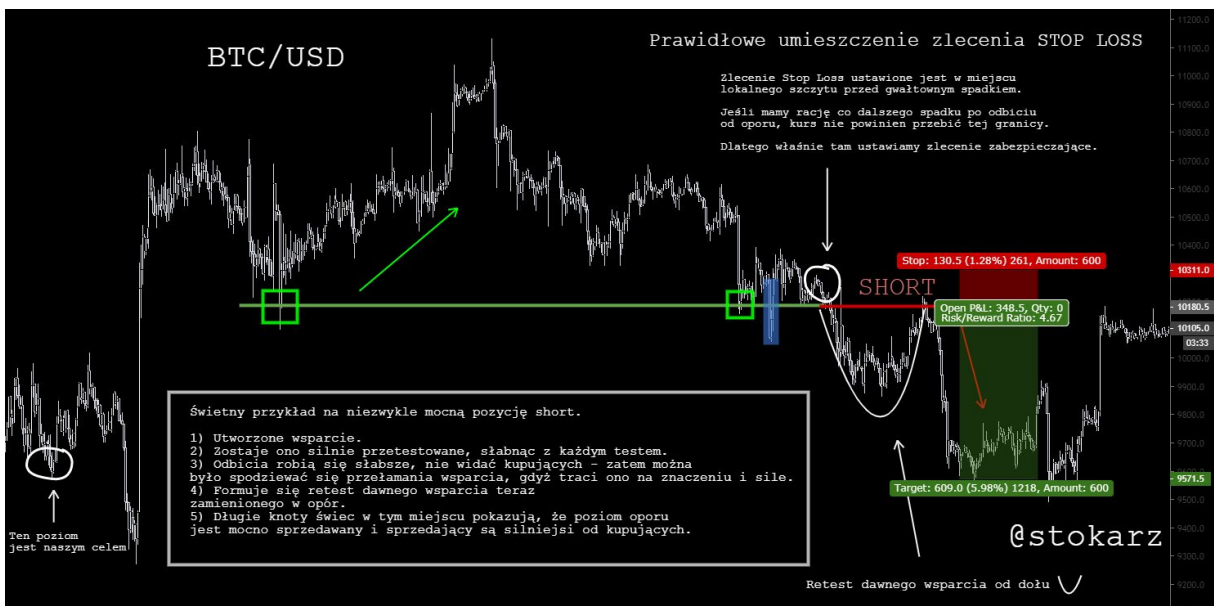
Rys. 3.17: Sprzedawanie wsparcia zmienionego w opór

Rys. 3.18: Kupno oporu zamienionego we wsparcie

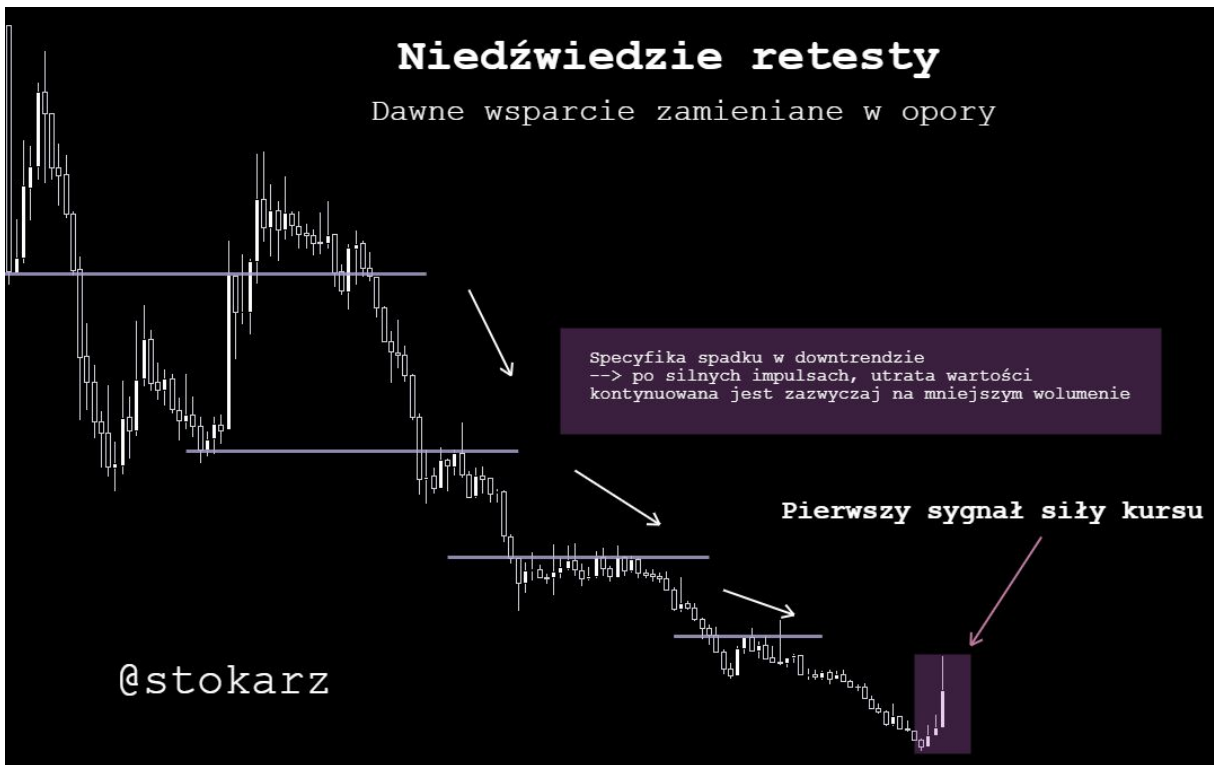
3.19: Sprzedawanie wsparcia zamienionego w opór

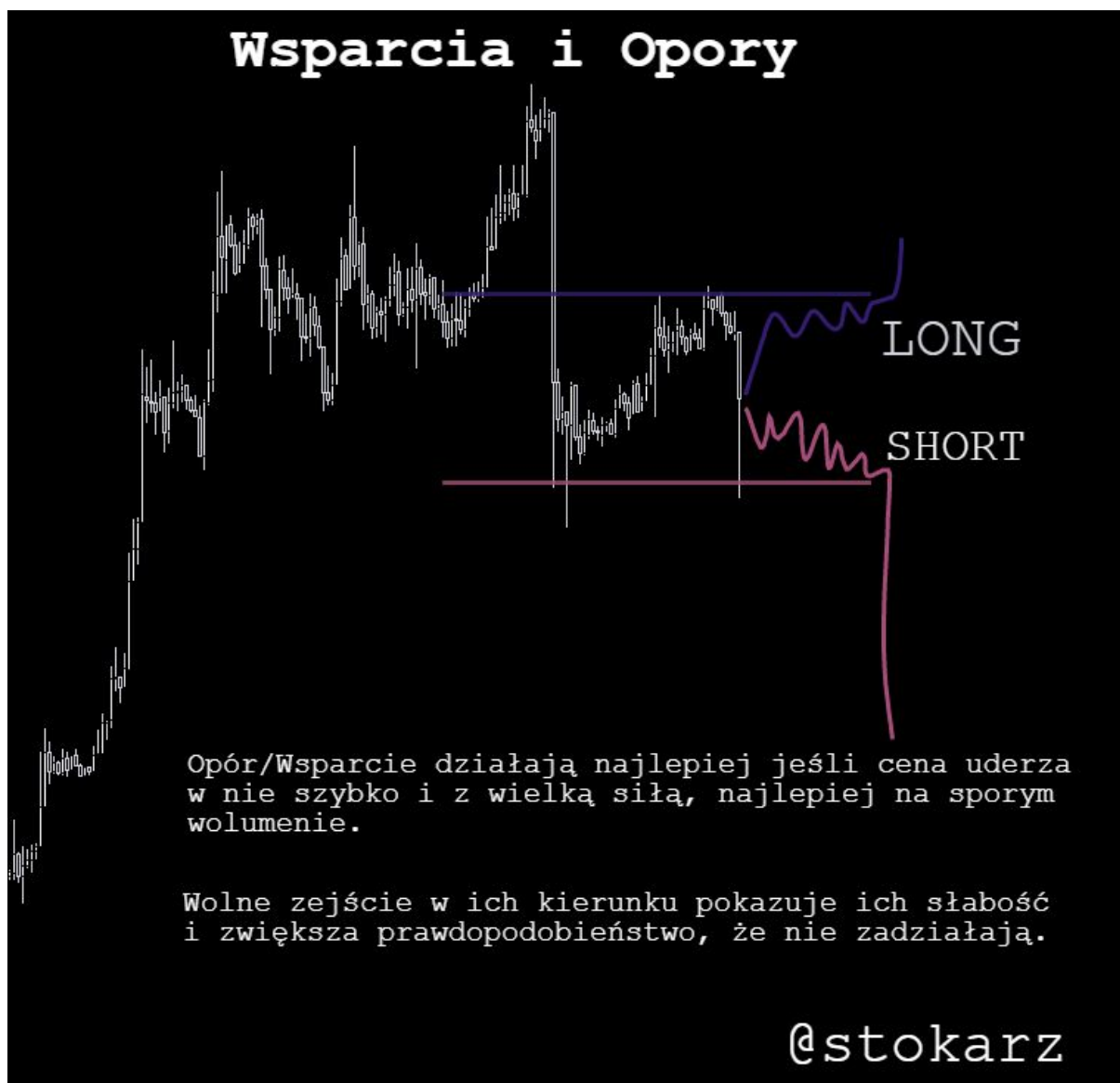
Rys. 3.20: Kolejny przykład

Rys. 3.21: Kolejny przykład

Rys. 3.22: Niedźwiedzie retesty

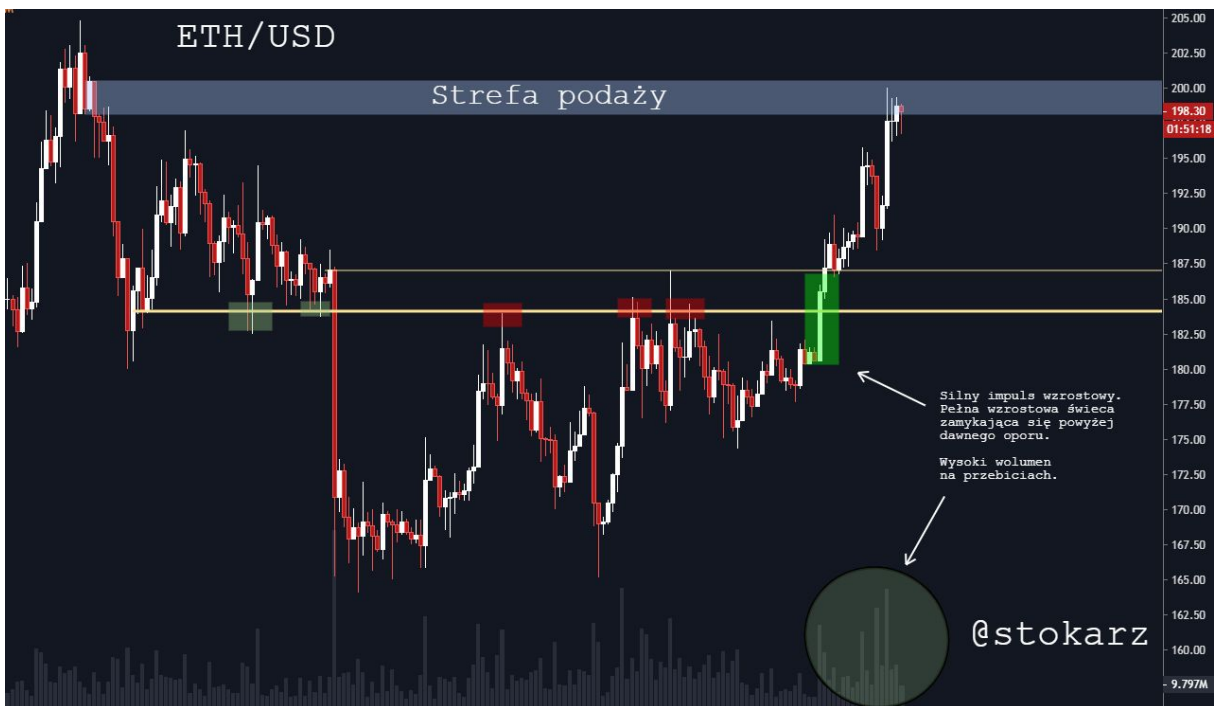

Rys. 3.23: Wsparcia i opory

Warto też wiedzieć kiedy NIE sprzedawać oporu/kupować wsparcia. Osobiście preferuje, aby kurs utworzył wypukły retest poziomemu. Akumulacja pod wsparciem niejednokrotnie okazuje się dobrym momentem na zakup, a nie na sprzedaż.

Rys. 3.24: **Sprzedaję** taki ruch ceny w stronę oporu

Rys. 3.25: **Nie sprzedaję** takiego ruchu ceny w stronę oporu

Rys. 3.26: Przykład podchodzenia pod opór ETH/USD

Rys. 3.27: W przypadku ETH, jako ważny miernik do zajęcia pozycji służy siła pary ETH/BTC, który w tym momencie nie wskazywała na wyczerpanie siły kupujących

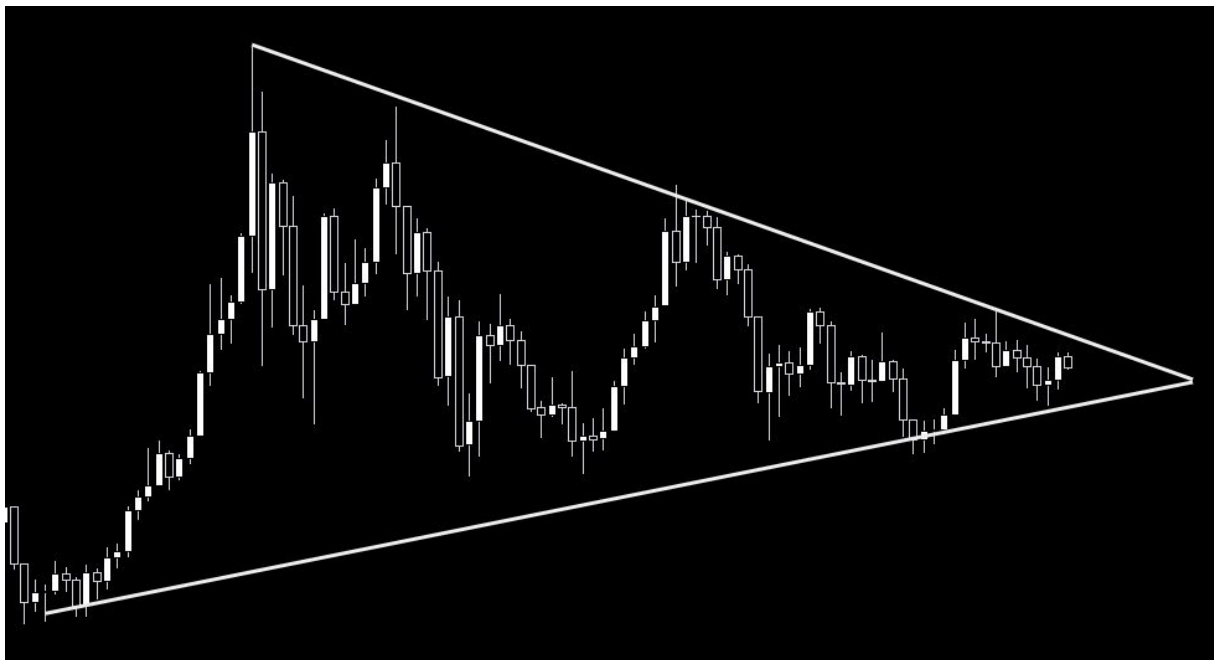
Rys. 3.28: ETHUSD kilka godzin później

Rys. 3.29: Przykład byczej akumulacji pod oporem na wykres BTC/USD

4. Formacje świecowe na wykresie bitcoina/walut

Zazwyczaj mówiąc o formacjach świecowych, dyskusja prowadzona jest na temat flag czy chorągiewek, zapowiadających kontynuację lub odwrócenie trendu. Choć warto je znać i rozumieć, osobiście unikam korzystania z nich. Znów, z tego samego powodu dla którego nie przykładam większej wagi do linii trendów – takie formacje świecowe są znacznie bardziej subiektywne od horyzontalnych poziomów.

Rys. 4.1: Flaga

Ciekawostka – w czasie potwornie silnego trendu wzrostowego altcoinów w 2017 roku, handlowanie na podstawie tworzących się na wykresie flag było jak zgarnianie darmowych pieniędzy ze stołu. Pokazuje to, jak silnie potrafi zmieniać się rynek i jak wielką elastycznością w metodach i działaniach wykazywać się musi trader.

Formacje omawiane w tym rozdziale dotyczyć będą wykresów ze świecami japońskimi. Są one wykorzystywane przez 90% graczy giełdowych. Jeśli to twoje pierwsze spotkanie z rynkiem, zapewne świece japońskie zgrzywią się z Twoim wyobrażeniem notowań.

Jeśli nie do końca radzisz sobie ze świecami japońskimi, polecam przejrzeć te opracowania:

<https://trading-academy.pl/co-to-sa-swiece-japonskie/>

<https://rekinfinansow.pl/formacje-swicowe/>

Omawiane przeze mnie formacje świecowe mogą wydać się nietypowe (konkretnie 3 Drive Pattern, Neckline Pump i Dewiacje), lecz jest to wyselekcjonowana grupa sprawdzonych struktur bardzo przydatnych do handlu bitcoinem. Występują one na wykresie często i wysyłają do graczy bardzo silny sygnał, zatem zawsze możemy spodziewać się po ich wystąpieniu reakcji rynku.

4.1. Podwójny szczyt

Do powstania formacji podwójnego szczytu dochodzi, kiedy kurs, po dłuższym ruchu w górę i finalnym spadku, próbuje ponownie przebić ten poziom – niestety bezskutecznie. Po wystąpieniu takiej struktury, zajęcie krótkiej pozycji jest przeważnie dobrym pomysłem.

Rys. 4.2: Podwójny szczyt

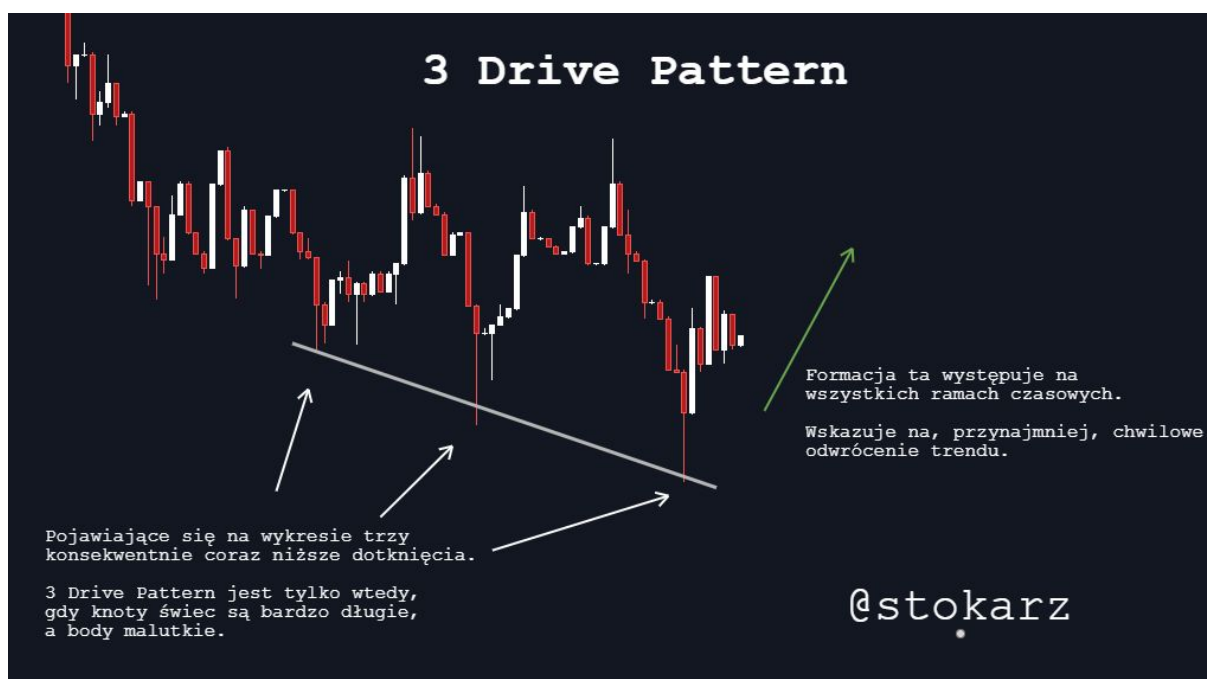
Rys. 4.3: Podwójny szczyt

Taka sama sytuacja ma miejsce w przypadku podwójnego dna po spadkach. Formacja podwójnego szczytu jest bardzo częsta na wykresie notowań bitcoina i zawsze zwiastuje odwrócenie trendu.

4.2. Do trzech razy sztuka – 3 Drive Pattern

3 Drive Pattern jest formacją odwrócenia trendu. Wystąpienie 3 Drive Pattern zazwyczaj nakłada się z reakcją ceny na ważne poziome wsparcie i opór. Na przykład, w czasie silnego spadku, kurs natrafia na wsparcie. Sprzedający próbują je przełamać, ale pojawia się konsekwentna reakcja kupujących, co widać wyraźnie na świecach. Długie knoty, małe ciała świecy. Jeśli kursowi nie udało się przebić poziomu, czas na poszukanie innej drogi. Dochodzi do odbicia kursu w przeciwnym kierunku (ma to również związek z Płynnością, Likwidacjami i Stop Huntem – o tym nauczycie się w kolejnej części moich poradników o handlu kryptowalutami) (Rys. 4.4 i Rys. 4.5).

Ostatni przykład 3 Drive Pattern to wersja „złamana” (Rys. 4.6). Nie polecam jej stosować, chciałbym jednak zobrazować ją jako ciekawostkę. Następuje fałszywe złamanie struktury, a cena akumuluje się przez pewien czas pod nią. Kiedy następuje trzecia silna reakcja kupujących (ostatni impuls spadkowy i mocne kupowanie spadków), również tworzy się 3 Drive Pattern prowadzący do odwrócenia trendu.

Rys. 4.4: 3 Drive Pattern

Rys. 4.5: 3 Drive Pattern

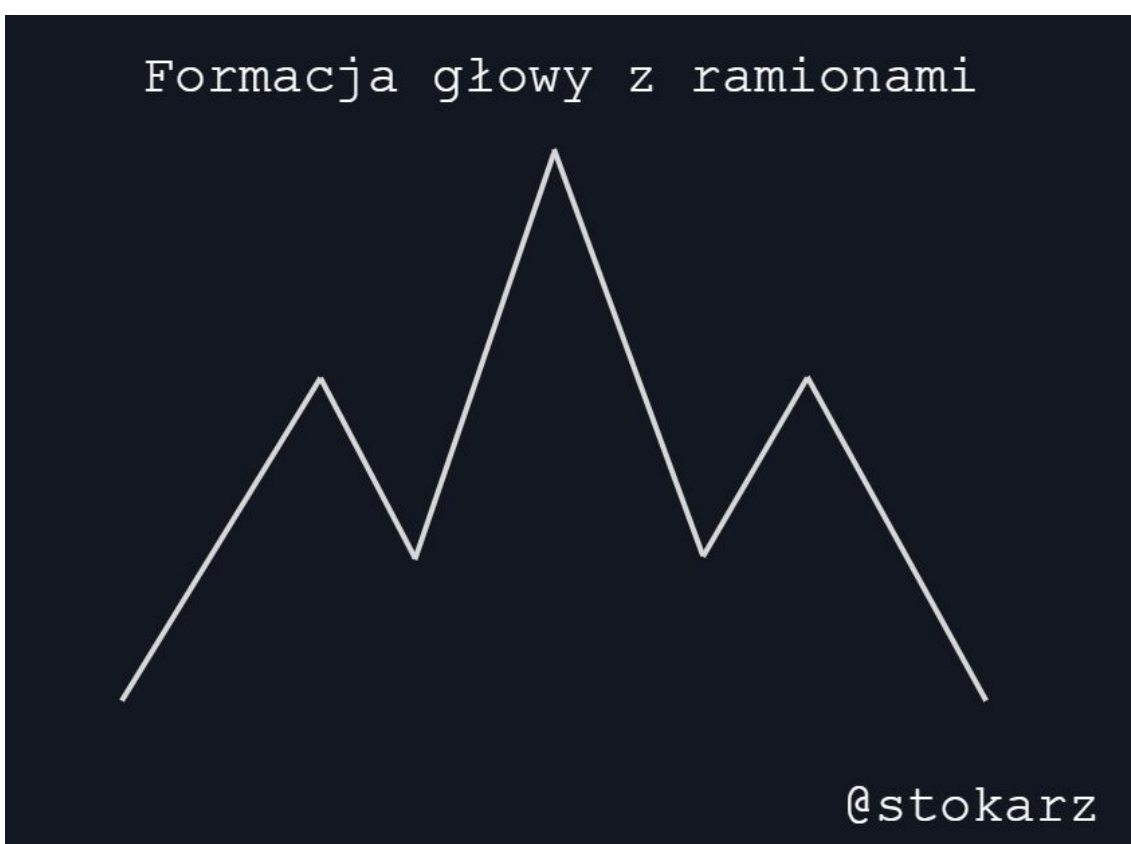

Rys. 4.6: 3 Drive Pattern - złamana wariacja

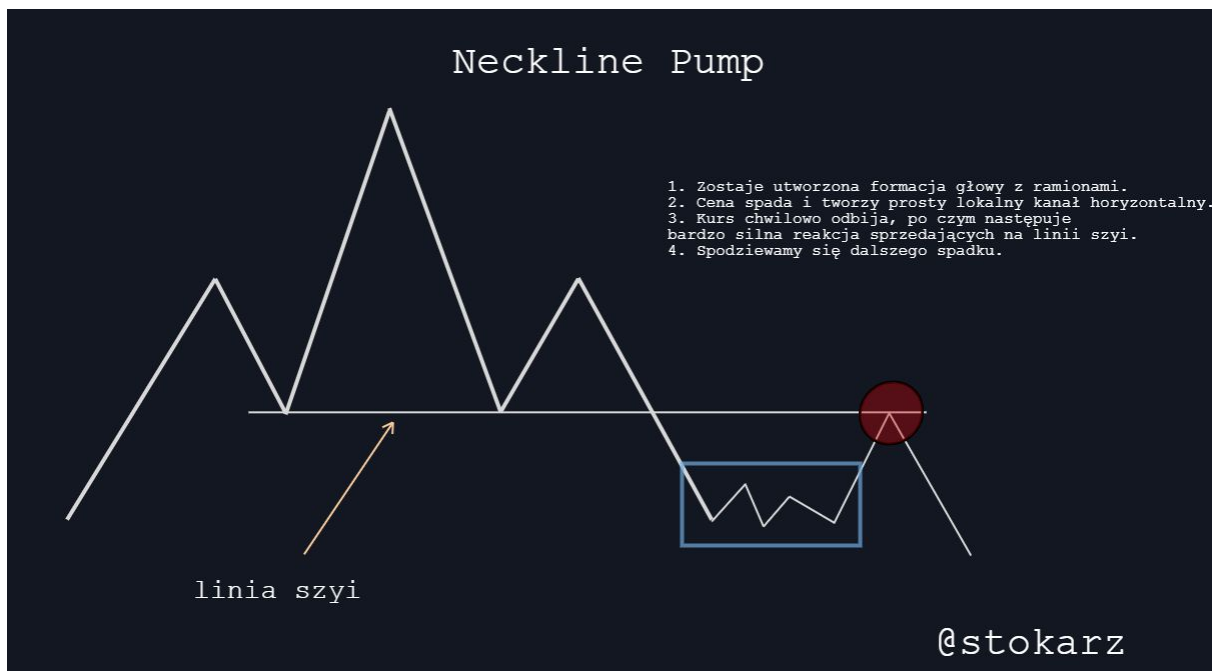
4.3. Neckline pump

Czyli w prostych słowach test poziomu szyi po wystąpieniu formacji głowy z ramionami. Pump, czyli z angielskiego bardzo nagły wzrost cenowy, brzmi w tym wypadku lepiej, gdyż właśnie taki zazwyczaj jest ruch cenowy w momencie retestu tego poziomu – eksplozywny i mający na celu zmylić grających na wzrosty. Dopóki znaczące świece godzinowe (1H oraz najlepiej 4H) nie uformują się ponad poziomem szyi, zakładanie pozycji LONG (na wzrosty) jest błędem. Test poziomu szyi oferuje bardzo dobry stosunek zysku do ryzyka, jeśli rozegramy go następująco:

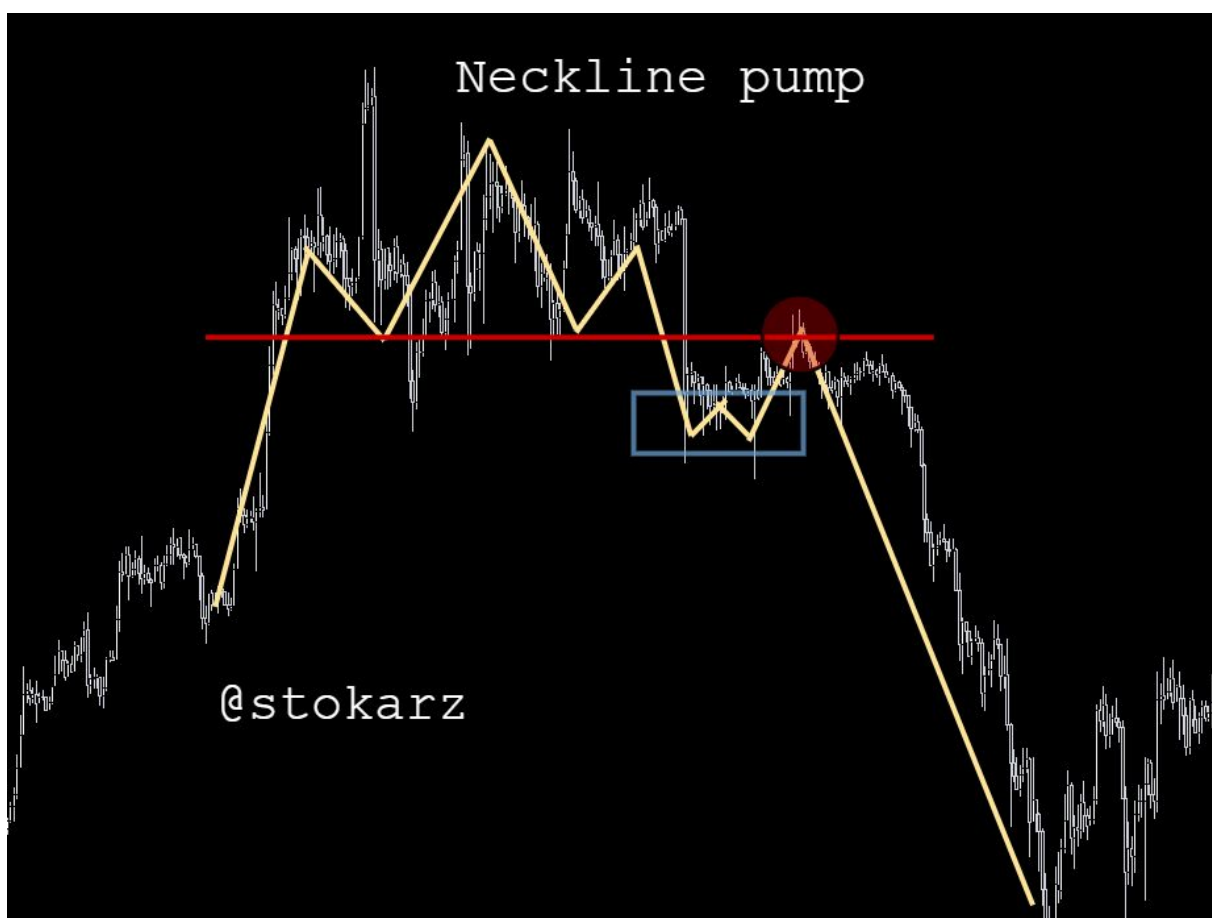
1. Utworzenie formacji głowy z ramionami.
2. Spadek □ konsolidacja □ retest poziomu szyi.
3. Po wystąpieniu retestu, czekamy do zamknięcia się następczej świecy godzinowej. Jeśli zamknie się na czerwono, czyli poziom został zanegowany, zakładamy pozycję short (grając na spadki).
4. Stop Loss umieszczamy około 0.5% (do max 1-1.5%) ponad zanegowaną linią szyi.
5. Moment zebrania zysków to najniższy poziom linii ramion lub czekamy na pełne utworzenie się formacji głowy z ramionami czyli przebicie wsparcia na granicy ramion i dalsza ekspansja ceny w dół. Wtedy już warto spędzić czas na przyglądanie się wykresom w celu określenia kiedy zamknąć zyskowną pozycję. Jeśli po spadkach zobaczymy sygnały na możliwe odwrócenie się kierunku kursu i odbicie (np. w postaci długiego pinbara na wykresie godzinowym) warto realizować zysk i czekać na dalszy rozwój wypadków.

Rys. 4.7: Formacja głowy z ramionami

Rys. 4.8: Neckline Pump

Rys. 4.9: Neckline pump

4.4. Dewiacje na wykresie – dla zaawansowanych

Dostrzeganie dewiacji cenowych ma na celu pomoc w przypisywaniu stopnia ważności formacjom świecowym w procesie determinacji logiki wejścia na rynek. Koncept ten, do swojego arsenału narzędzi analizy technicznej, dodałem po naukach @TraderSZ. Polecam przejrzanie jego materiałów, w celu dalszego opanowania tego zagadnienia.

Dewiacja pomaga w ustaleniu Recency Bias (uprzedzenia co do przyszłego kierunku kursu).

Dewiacją nazywamy pewne odstępstwa od normy, odchylenia od reguł. Regułą w przypadku wykresów jest ich „naturalny” ruch. Oczywiście, każdy trader będzie w tym miejscu spierał się, co jest ruchem naturalnym, a czego nazywać tak nie powinniśmy. Określenie dewiacji jest bardziej uproszczeniem pewnych ruchów kursu, aniżeli jego pełnoprawną analizą. Nie jest to idealna metoda, lecz upraszcza ona proces logiczny w momencie podejmowania decyzji, co do momentu wejścia na rynek.

Skąd biorą się dewiacje na wykresach? Identyfikuję kilka powodów:

1. Chwilowe dysproporcje cenowe na danym rynku.
2. Nieskuteczne chwilowe dostarczanie płynności ze strony market makerów.
3. Kaskadowe likwidacje pozycji.
4. Zbyt duży spread.
5. Stop Hunt.

Rys. 4.10: Przykład dewiacji

Na przykładzie (Rys. 4.10) widzimy bardzo silny ruch w górę z aż 2.7% zakresem knota świecy godzinowej. Cena momentalnie spada w dół. Co daje nam wprowadzenie tutaj procesu identyfikacji dewiacji?

Normalnie, po tak silnym przebiciu oporu zaznaczonego na czerwono uznalibyśmy, że czas zajmować długie pozycje. Czekamy zatem na jakiś retest oporu, zamienienie go we wsparcie i zajęcie pozycji.

Ustalając, że prawdopodobnie mamy do czynienia z dewiacją na wykresie, czyli jakimś odstępstwem od normalnego ruchu ceny (powstałym w wyniku jednego z wymienionych powyżej powodów) **NIE BIERZEMY POD UWAGĘ** tego ruchu. Brzmi kontrowersyjnie prawda? Przecież pojawił się on na wykresie. Tak, dlatego zaznaczam, że określanie czegoś jako dewiacja jest uproszczeniem i ma na celu ustalenie naszego podejścia do rynku (czy mamy być byczy, czy niedźwiedzi).

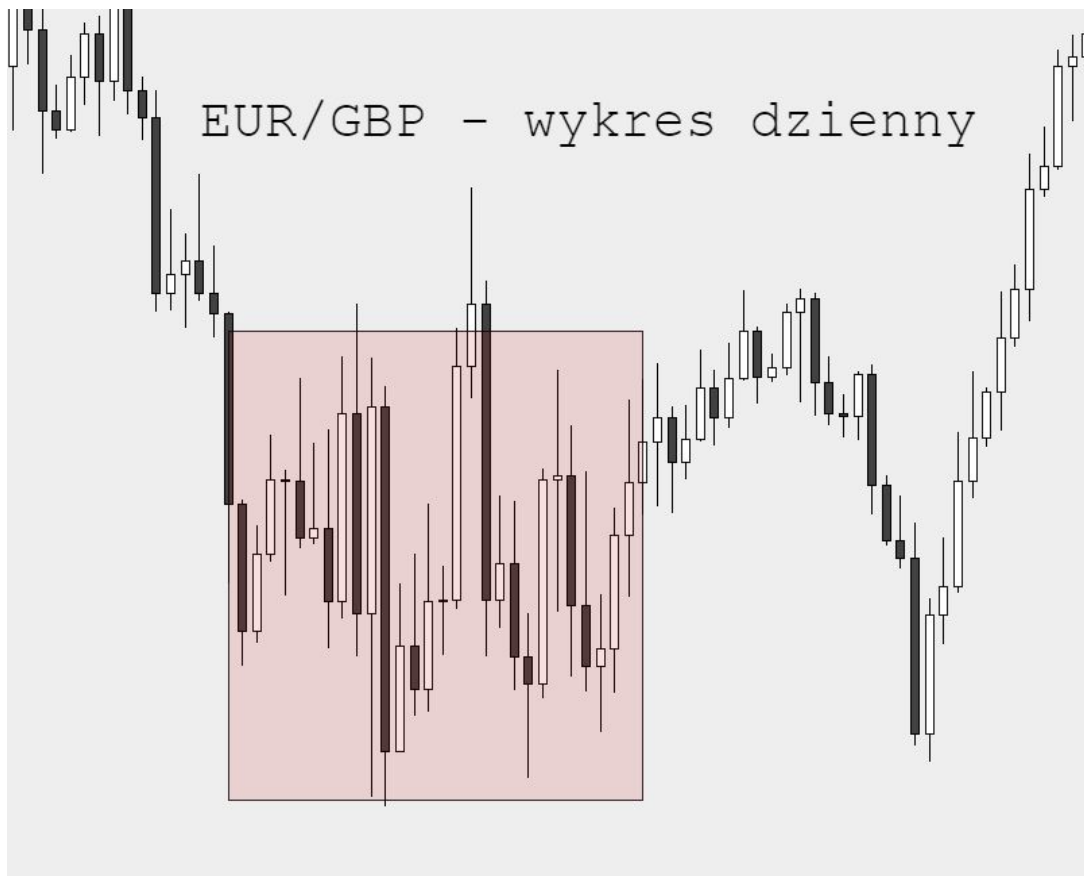
Spójrzcie jeszcze raz na wykres. Obserwujemy go dalej. Ustalamy sobie w głowie, że ta wielka wzrostowa świeca była dewiacją. Ok. Nasz następny ruch to szczegółowa analiza dalszych początków kursu. Widzimy (zaznaczone czarnym kołem), że cena reaguje na wcześniejszy opór tak, jakby nigdy nie został przebity (tu właśnie przydaje się koncepcja dewiacji – **traktujemy dany poziom jakby nigdy nie został naruszony**). Jest to dla nas zatem sygnał na zajmowanie krótkiej pozycji w antycypacji na spadki.

Określanie dewiacji jest bardzo subiektywne i zazwyczaj wpasowuje się do stylu gry danego spekulanta. Coś, co dla jednego będzie odstępstwem od normy, dla innego wyglądać będzie na byczy sygnał prozwrostowy. Nie uciekniemy od subiektywizacji wykresów i analizy technicznej. W końcu gra na giełdzie jest grą o sumie zerowej – abyś zarobił, ktoś inny musi stracić.

Włączając koncept dewiacji do waszej logiki wchodzenia na rynek w odpowiednich momentach, zwiększacie swoje szanse.

Rys. 4.11: Dewiacja na wykresie USD/YEN

Rys. 4.12: Dewiacja na wykresie EUR/GBP

Rys. 4.13: Dewiacja na wykresie Dol/YEN

5. Definiowanie poziomów wejścia i wyjścia z rynku

Rysowanie wykresów jest rozkoszne, jednak ma tylko i wyłącznie jeden cel – zwiększenie twojej skuteczności i określenie, kiedy chcesz wejść na rynek, a kiedy z niego uciekać. W poprzednich rozdziałach dowiedzieliście się już nieco o praktycznym aspekcie analizy technicznej. Wiecie, kiedy kupować wsparcia, jakie formacje świecowe oferują dobry moment na sprzedaż, a także widzicie strefy, w których tworzą się nieregularności w popycie i podaży. **Analiza techniczna to twój plan bitwy - ataku a następnie odwrotu, zanim zrobi się gorąco.** Czas zapoznać się z bardziej zaawansowanymi metodami.

5.1. SFP - formacja zabójczo efektywnych wejść i wyjść z trendu

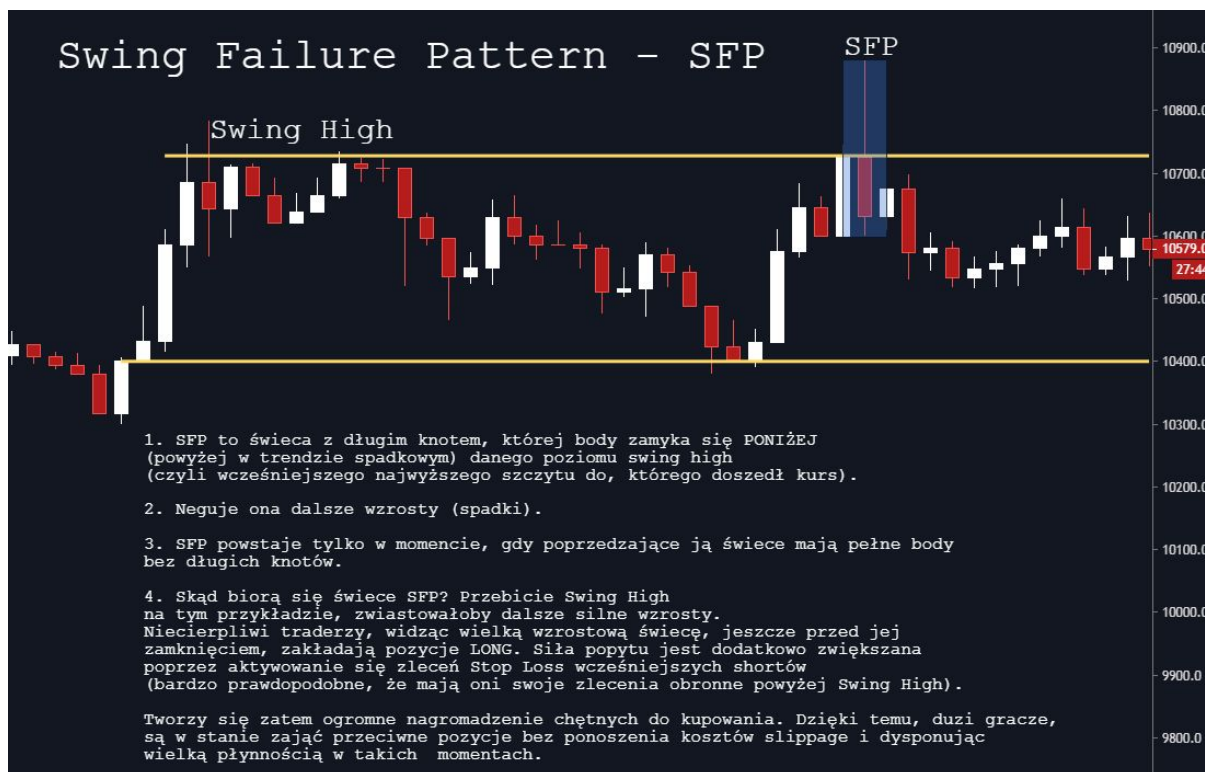
Bez większego tłumaczenia – metodę SFP stworzył Tom Dante (Trader_Dante). Film z opisem jej zastosowania dostępny jest na serwisie YouTube) z polskimi napisami.

(link: <https://www.youtube.com/watch?v=NrlXfv94Jgs>)

To właśnie tam, w pierwszej kolejności, zachęcam do zapoznania się z tym rodzajem świec japońskich.

Rys. 5.1: **Bycza SFP** - Kurs idzie poniżej swing low, ale świeca finalnie zamyka się ponad nim, tworząc długi knot

Rys. 5.2: Niedźwiedzia SFP - kurs idzie powyżej swing high, ale świeca zamyka się pod nim

Świece SFP powstają, gdyż w miejscach swing high/swing low istnieje bardzo wiele zakumulowanych zleceń:

Powyżej swing high:

1. Pozycje długie (LONG) czekające na przebicie swing high
2. Zlecenia Stop Loss shortów

Poniżej swing low:

1. Pozycje krótkie (SHORT) czekające na przebicie swing low
2. Zlecenia Stop Loss longów.

Jeżeli duży gracz chce zająć pozycję **LONG** i obniżyć koszty tego przedsięwzięcia (eliminując slippage i tworząc płynność) potrzebuje, aby wszyscy inni chcieli grać na spadki. Tak samo w drugą stronę – aby być short, musi on stworzyć sytuację na wykresie, w której tłum chciałby grać long.

Traderzy, którzy po chwili orientują się, że ich pozycja jest błędna, napędzają odbicia kursu, kiedy zamykają swoje longi/shorty lub zostają one zlikwidowane, jeśli ich dźwignia i ryzyko były zbyt wielkie.

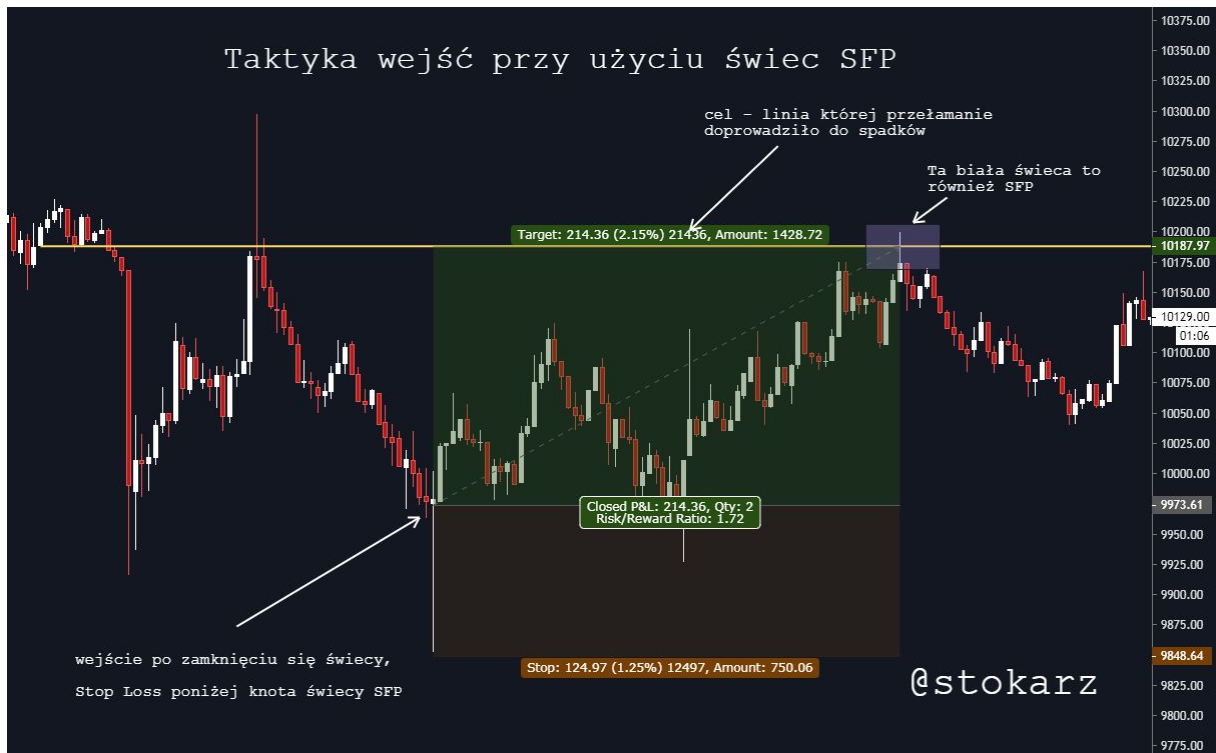

Rys. 5.3: SFP dwie kroniki z życia nowego gracza giełdowego

Standardowe wejście na rynek przy zastosowaniu świec SFP:

Rys. 5.4: Niedźwiedzia SFP – SHORT i Stop Loss powyżej knota świecy SFP

Rys. 5.5: Bycza SFP – LONG i Stop Loss poniżej knota świecy SFP

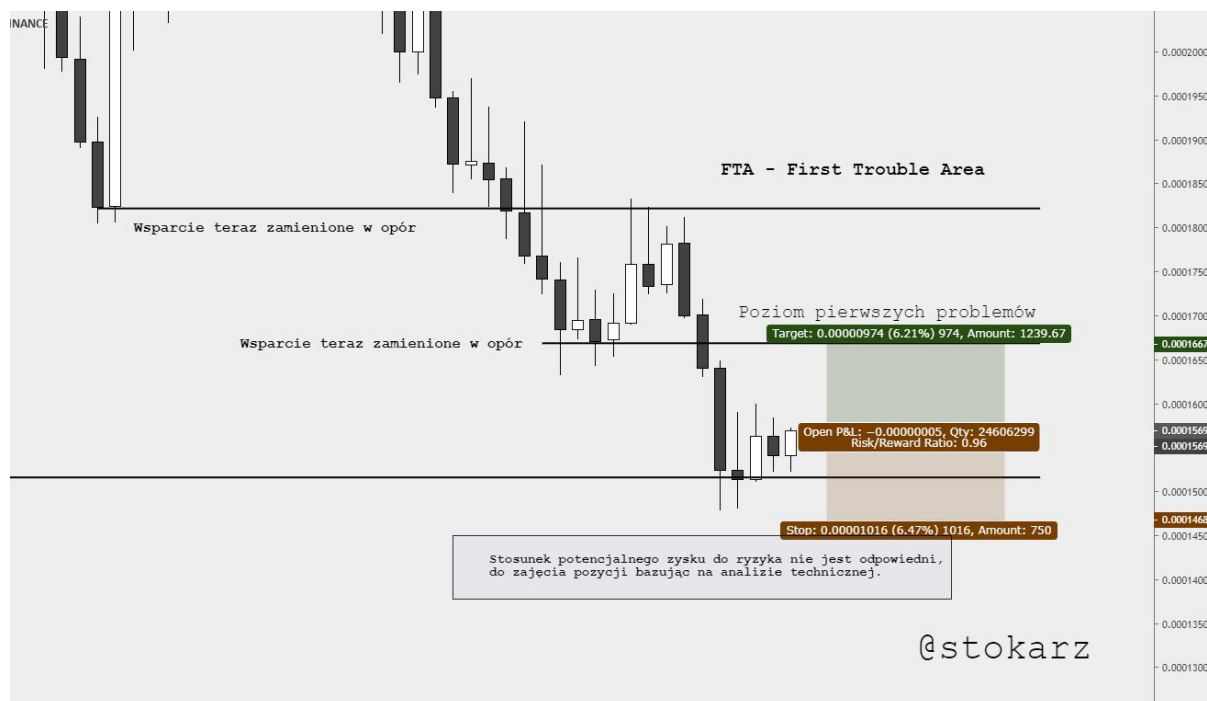
Rys. 5.6: Nie każda świeca z długim knotem to SFP!

5.2. FTA – poziom pierwszych problemów

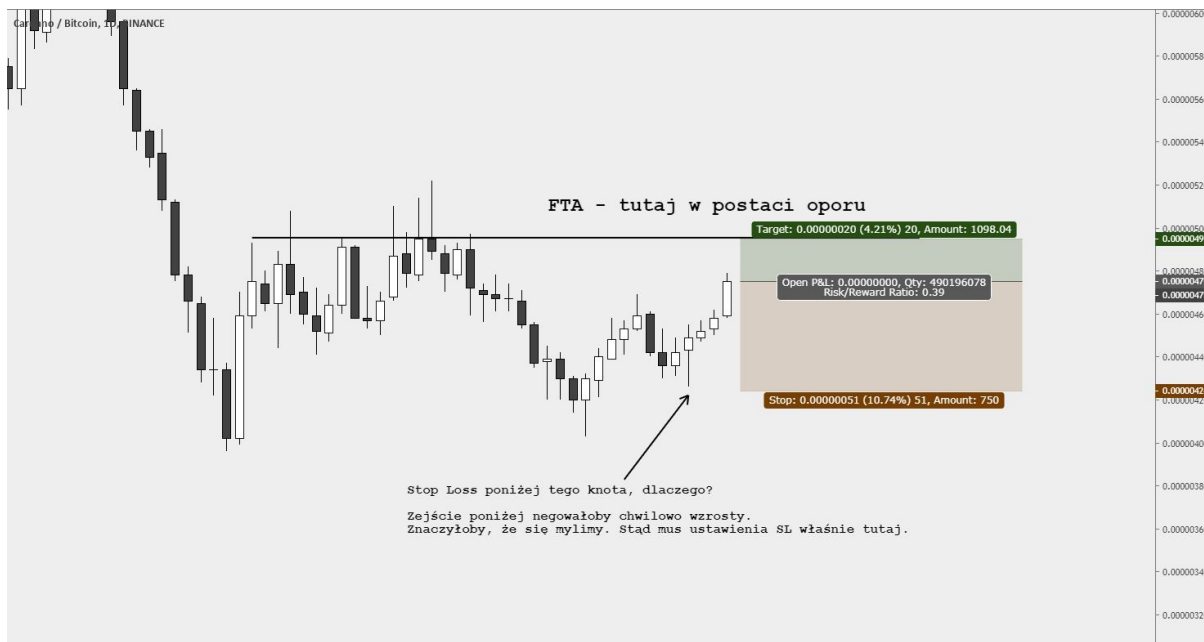
Określenie miejsca, gdzie kurs może zwrócić się przeciwko nam pozwala na optymalizację naszych wejść i wyjść w czasie spekulacji. Pierwszym poziomem problemów może być lokalne wsparcie/opór, poziom podaży/popytu, czy wszelkie inne formacje, których nauczyliście się dotychczas w ramach tego poradnika.

Proces możliwie obiektywnego spojrzenia na to, gdzie będziemy mieli problem, jeśli zamierzamy tutaj zagrać LONG lub SHORT, pozwala na usunięcie słabych trejdów, tych mało opłacalnych i ryzykownych.

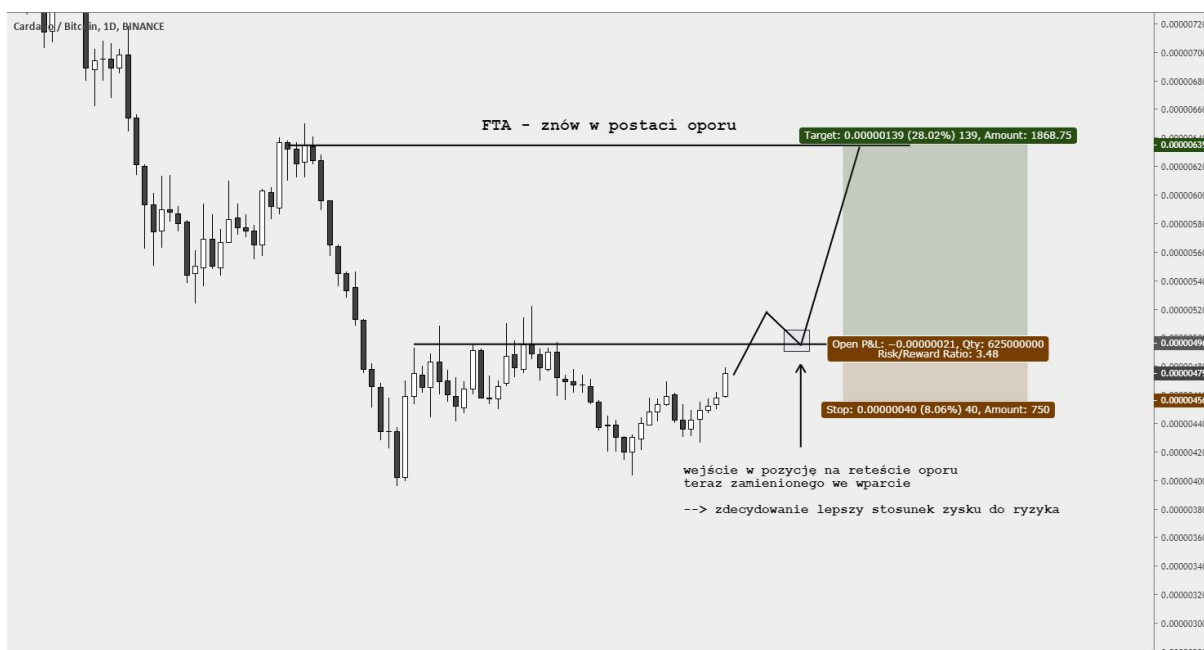
(Koncept R/R – z ang. Risk/Reward Ratio – ponoszone przez tradera ryzyko straty na danej transakcji w stosunku do potencjalnego zysku. Ogólna zasada jest prosta – zawsze chcesz ryzykować mniej niż możesz potencjalnie wygrać).

Rys. 5.7: Poziom pierwszych problemów

Rys. 5.8: FTA w postaci oporu

Rys. 5.9: Kolejny przykład FTA w postaci oporu

6. Wskaźniki i dywergencje

Jak już wspominałem wcześniej, nie korzystam (prawie) nigdy ze wskaźników. Podczas nauki i testowania swojej własnej strategii gry na rynku kryptowalut, doszedłem do wniosku, że zazwyczaj bardziej przeszkadzają mi one w grze bardziej, aniżeli pomagają.

Stosowanie wskaźników i oscylatorów nie jest błędem. Należy jednak bardzo dokładnie rozumieć, co robi dany wskaźnik i oscylator, jak jest stworzony, z czego jest wyliczany i co pokazuje! Zazwyczaj traderzy po prostu patrzą na wskaźnik, pamiętają o kilku ciasnych regułach, na przykład: jeśli RSI jest na poziomie 70 pkt. czas sprzedawać. Takie podejście jest błędne, gdyż rynki mogą przez bardzo długi czas pozostawać w fazie wyprzedania lub wykupienia. A finalnie i tak liczy się cena.

Korzystanie ze wskaźników ma sens jeśli **dodajemy je jako potwierdzenie do naszego planu** (tutaj preferuję posłużenie się najprostszym RSI – Relative Strength Index, mierzącym szybkość i zmianę ruchu ceny), szukając rozbieżności (**dywergencji**) między ruchem kursu, a wskaźnikiem.

Wyróżniamy dwa rodzaje regularnych rozbieżności między kursem a wskaźnikiem/oscylatorem, wskazujące na potencjalne odwrócenie trendu:

1. Bycza, czyli pro wzrostowa. Kurs robi nowy niższy dołek, a oscylator wyższy dołek. Pokazuje to rosnącą siłę kupujących i wyczerpanie sprzedających.
2. Niedźwiedzia, czyli pro spadkowa. Kurs robi nowy wyższy szczyt, a oscylator niższy szczyt. Pokazuje to rosnącą siłę sprzedających i wyczerpanie kupujących.

Rys. 6.1: Bycza dywergencja

Rys. 6.2: Niedźwiedzia dywergencja

Bardzo często zdarza się, że wystąpienie dywergencji pokrywa się z poziomami wsparć i oporów, popytu i podaży. Prawidłowy proces podejmowania decyzji przy wykorzystaniu wskaźników i oscylatorów wygląda następująco:

1. Na wykresie dostrzegasz przesłanki tego, że kurs może zmienić swój kierunek, na przykład cena natrafia na silny opór.
2. Masz zatem bazę do podjęcia decyzji. Jako dodatkowe potwierdzenie wykorzystujesz wskaźnik (np. RSI) i patrzysz czy wystąpiła rozbieżność zaprezentowana na grafikach powyżej.
3. **Błędne podejście to:** najpierw patrzę na wskaźniki (i to on definiuje mój proces spekulacji oraz podjęcie określonej decyzji), a dopiero później na kurs (!) Nigdy tego nie róbcie.

7. Kanały (Trading Ranges)

W szczególności w momentach zmniejszonej zmienności na rynku kryptowalut, kiedy nie dzieje się zbyt wiele, lub w czasie niepewności inwestorów co do dalszej sytuacji rynkowej, bitcoin lubi tworzyć horyzontalne kanały cenowe. Są one bardzo proste do określenia, acz zabójczo skuteczne dla niecierpliwych spekulantów kupujących wybicia z kanału, jeszcze przed zamknięciem określonych świec (na przykład godzinowej, jeśli gramy na wykresie gdzie jedna świeca japońska odpowiada ruchowi kursu w przeciągu 1 godziny). Często zdarza się, że zajmując pozycję w czasie formowania się takiego kanału, oprócz graczy czekających na przebicia do wejścia w pozycję, spekulanci posiadają swoje zlecenia Stop Loss w okolicy maksimum zakresu kanału. Być może to właśnie jest przyczyną tak częstego tworzenia się tej formacji cenowej.

Rozgrywając taki kanał powinniśmy skupić się na wyższych ramach czasowych, określić w którą stronę zmierza trend (np. długa akumulacja pod oporem w momencie wzrostów jest często zapowiedzią dalszej ekspansji ku górze) i ustawić zlecenia kupna na dole kanału, a sprzedaży na górze.

Kiedy takowy kanał się utworzy, bądźcie bardzo czujni na fałszywe wybicia i wypady kursu po zlecenia stop loss z obu stron. Kurs wielokrotnie potrafi zawrócić z maksimum kanału, kierując się powoli w drugą stronę.

Rys. 7.1: Kanał kursu

Należy również mieć na uwadze możliwość fałszywych wyjść z kanału tylko po to, aby za moment znów do niego wrócić. W tym wypadku, kanał pozostaje ważny i możecie śmiało rozgrywać kurs

według jego poziomów, jeśli między opuszczeniem kanału a powrotem do niego, nie minęło wiele czasu. Takie wyjście, obserwowane w przedziale 1H, nie powinno zająć dłużej niż kilka godzin.

Rys. 7.2: Kanał horyzontalny z fałszywym wyjściem z kanału

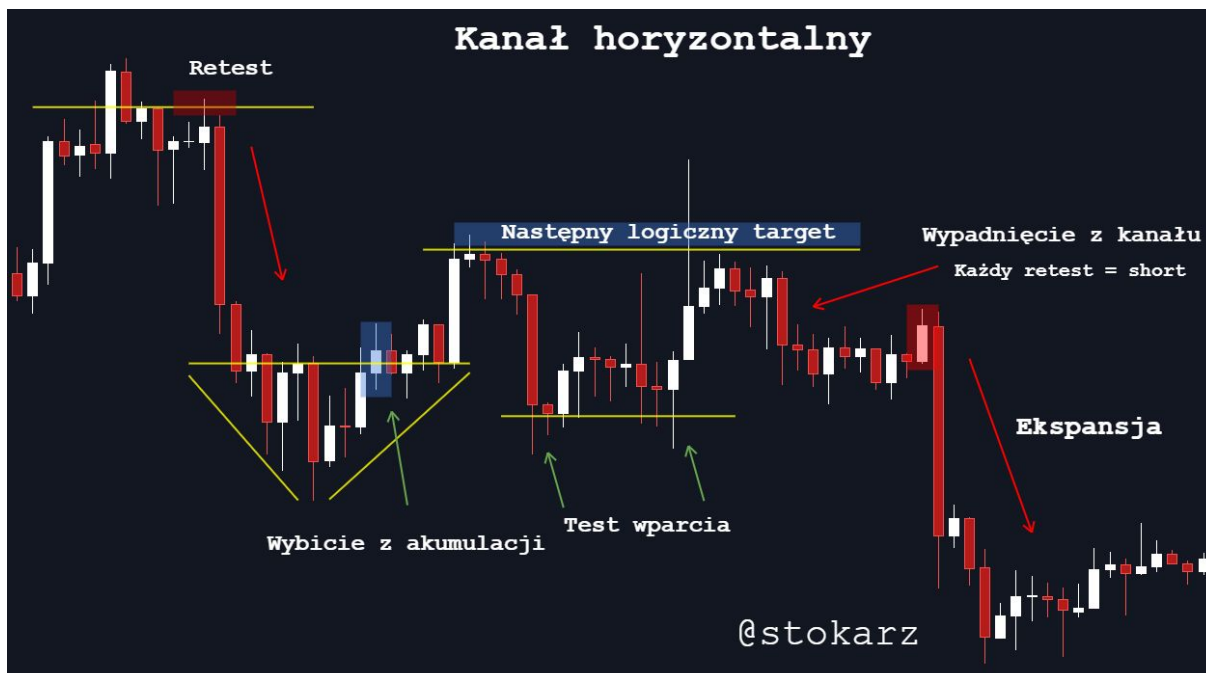
Określenie trendu jest w kanałach kluczowe. Po spadkach, kanał bardzo często skutkuje dalszą wędrówką ceny w dół. Tak samo w przypadku wzrostów. Cena rośnie, powstaje kanał, słabe ręce opuszczają pole gry, a cena finalnie przebija jego górny zakres (bardzo często też retestuje go, co skutkuje zamianą dawnego oporu we wsparcie).

Jak rozgrywać kanał? Jedną taktyką to zakup dna i sprzedaż szczytu. Nie stosuję jej jednak osobiście, zatem nie mogę jej polecić. Preferuję zakup/sprzedaż po pierwszym silniejszym impulsie wyjścia z kanału, potwierdzającym kierunek, w którym cena chce iść. Tutaj zasada jest taka sama jak w przypadku wsparć i oporów – im częściej testowane są maksima zakresu kanału, tym słabsze się stają. Przebicie kanału i utrzymanie się kursu poza jego zakresem przez dłuższy czas (od dnia, do kilku dni na wyższych przedziałach czasowych), przeważnie unieważnia całkowicie kanał i można rozegrać wyjście z niego.

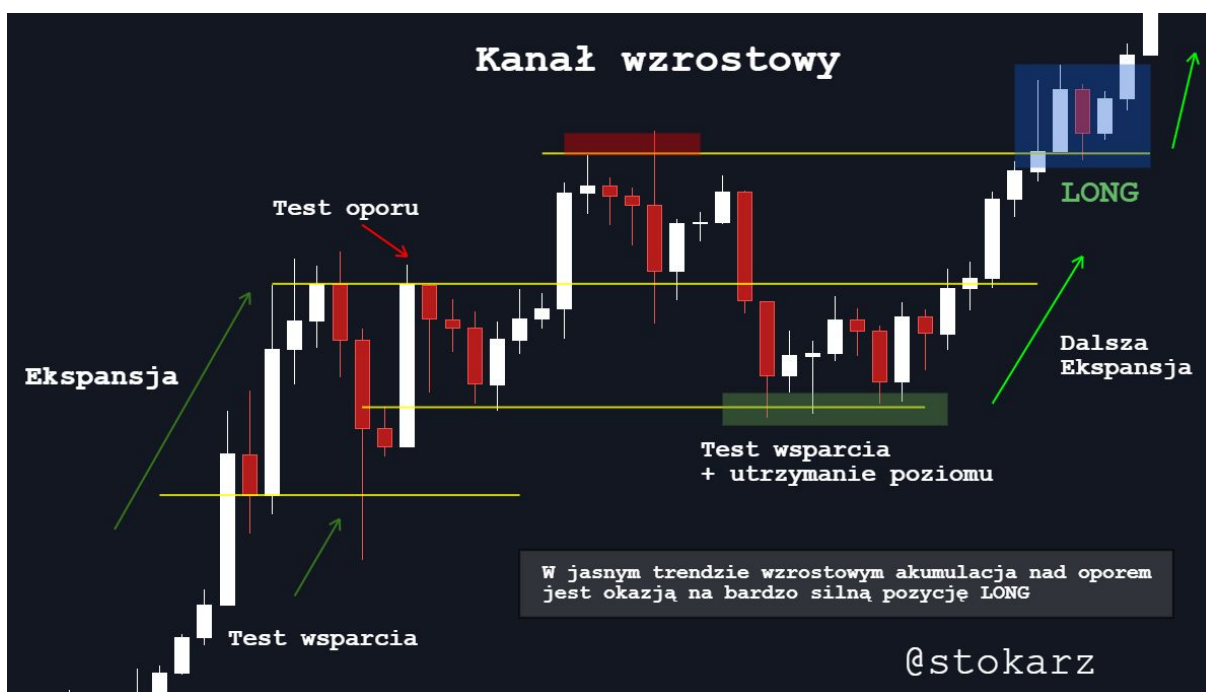
Taka taktyka daje nam wysokie prawdopodobieństwo skutecznego trejdu. Nie wrywamy sobie również włosów próbując rozgrywać maksima cenowe formującego się dopiero kanału.

Jeśli widzicie, że na wykresie tworzy się kanał – pierwszą rzeczą jaką powinniście zrobić jest zaznaczenie jego zakresu, który posłuży jako wsparcie i opór. Następnie obserwujcie wykres. Jeśli kurs będzie ten zakres respektował, możecie mieć pewność, że kanał jest ważny.

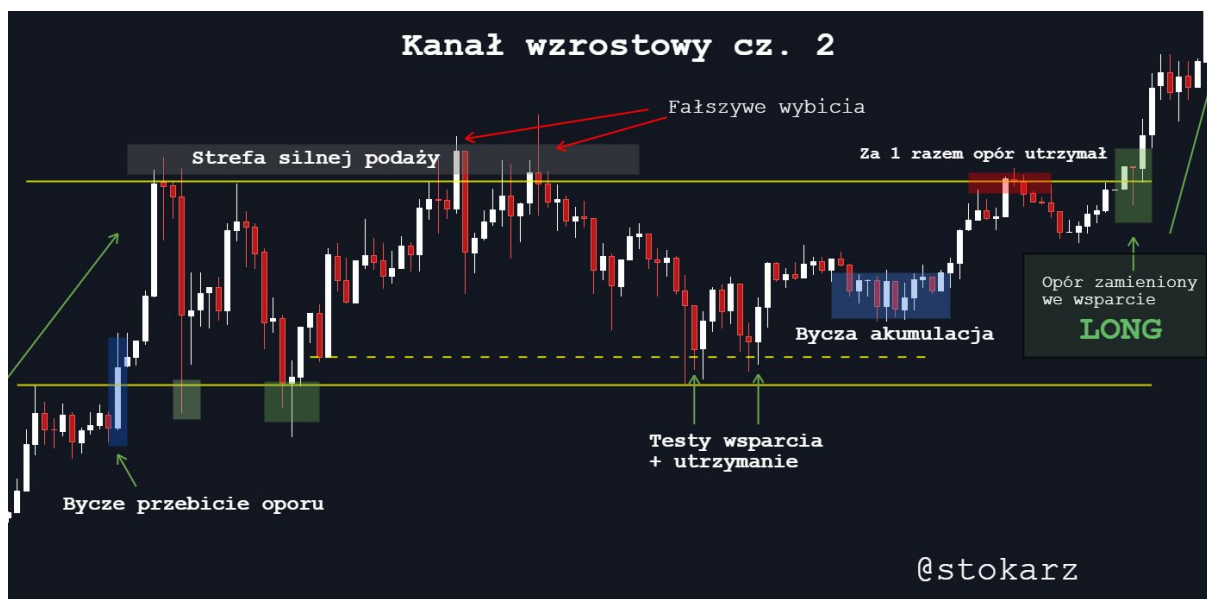
Potwierdzeniem na zajęcie przez was pozycji będzie wyjście z niego i utrzymanie (+ odpowiedź na pytanie jaki mamy trend! Czy jest on wzrostowy czy spadkowy, aby zwiększyć szanse sukcesu).

Rys. 7.3: Przykład kanału horyzontalnego w trendzie spadkowym

Rys. 7.4: Przykład kanału horyzontalnego w trendzie wzrostowym

Rys. 7.5: Kolejny przykład kanału horyzontalnego w trendzie wzrostowym

8. Akumulacja i Dystrybucja

Akumulacja i dystrybucja to długofalowy proces widoczny na wykresie w czasie, podczas którego duże ilości aktywa skupowane są po niskiej cenie, aby finalnie sprzedać je znacznie wyżej. Akumulacja występuje zazwyczaj w skali dziennej (widoczne również dobrze na wykresie 4H) w postaci horyzontalnego ruchu kursu. Dystrybucja tworzy się, kiedy kurs po licznych mocnych impulsach wzrostowych, nie jest finalnie w stanie przebić określonego oporu (zwrócić szczególną uwagę na tą potężną wzrostową świecę w momencie fazy zaznaczonej jako dystrybucja i następującą po niej, dużą świecę spadkową, która potwierdziła, że przebicie oporu przyjdzie kupującym z trudem).

Im silniejsze impulsy wzrostowe po fazie akumulacji, tym większe prawdopodobieństwo, że po dystrybucji, spadki nie zatrzymają się na wsparciach.

Rys. 8.1: Akumulacja / Dystrybucja

9. Trend i odwrócenie trendu

Trendem określamy ogólny kierunek ruchu kursu na przestrzeni danego okresu. Zazwyczaj trendy tworzą się w skali miesięcznej lub tygodniowej. W przypadku nowej klasy aktywów spekulacyjno-inwestycyjnych, jakimi są kryptowaluty, takie trendy mogą tworzyć się na przestrzeni dni.

Wyróżniamy trzy rodzaje trendów:

- Horyzontalny
- Wzrostowy
- Spadkowy

Trend horyzontalny, czyli inaczej trend boczny, to kurs poruszający się w zakresie pewnego maksimum oraz minimum cenowego. Upraszczając – trend boczny to taki zastój. Cena znajduje się w wąskim kanale, nie idzie ani mocno do góry, ani w dół. Owszem, w obrębie trendu bocznego mogą pojawić się silne ruchy cenowe, ale przeważnie po mocniejszym wybiciu, następuje szybki spadek i cena dalej podąża bokiem (Rys. 9.1). Zarówno trend wzrostowy jak i spadkowy to jasno zdefiniowane, silne ruchy cenowe. Łatwo zobaczyć to na poniższych wykresach (Rys. 9.2 i Rys. 9.3).

Jak rozgrywać poszczególne trendy? W przypadku trendu horyzontalnego, tak jak to mamy teraz na wykresie bitcoina, trader powinien grać od poziomu do poziomu. Co to dokładnie oznacza? Jeśli już zajmie pozycję, jego celem powinien być następny opór widoczny na wykresie. Jest to miejsce zebrania przez niego zysku. Jeśli trejd się uda, przychodzi czas na obserwacje i przygotowanie się do następnego zagrania.

Rys. 9.1: Przykład trendu bocznego na wykresie bitcoina sprzed ostatnich 3 miesięcy

Rys. 9.2: Trend wzrostowy

Rys. 9.3: Trend spadkowy

W sytuacji jasno określonych trendów wzrostowych lub spadkowych, osobiście preferuję zajmowanie większych pozycji typu SWING. Pozycję zajmujemy wtedy znacznie rzadziej, zatem i ryzyko na pojedynczym trejdzie jest większe (co naturalnie zwiększa potencjalny zysk). Weźmy na przykład sytuację z maja/ lipca 2019 roku na wykresie bitcoina. Po akumulacji trwającej od grudnia 2018 do lutego/ marca 2019, bitcoin rozpoczął nowy trend wzrostowy. Potwierdzeniem trendu było przebicie oporu na poziomie \$6 000 USD.

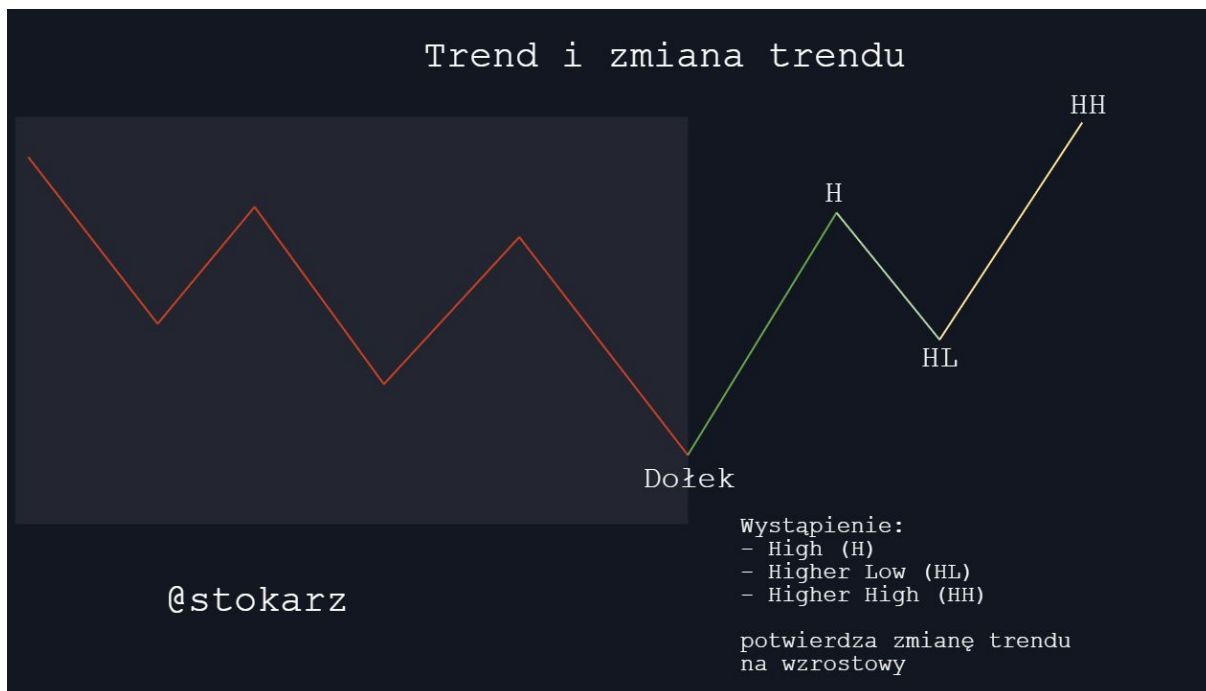
Główna zasada trendów – grasz pod nie dopóki nie okaże się, że nie masz racji. Zatem twoim celem powinno być zajęcie silnej pozycji LONG. Nie wiesz, kiedy trend straci na sile, zatem prognozowanie i wieszczanie, że tu w tym momencie, już za moment będzie szczyt, pogrzebie cię. Tak też się stało z licznymi trejderami w tym okresie, którzy nie widząc siły trendu, usilnie starali się shortować każdy mocniejszy impuls. Granie pod jasno zdefiniowany trend przyniesie Ci więcej zysków, aniżeli próba określania szczytów i końca trendu. To samo dotyczy trendu spadkowego.

Jak utwierdzić się w przekonaniu, że to na co patrzymy, rzeczywiście jest nowym trendem, a nie zaledwie retestem dawnego oporu/wsparcia?

Do określenia trendu szukaj trzech poziomów swing. W trendzie spadkowym będzie to powstający po szczycie dołek, następnie niższy szczyt i niższy dołek. Dopiero wtedy trend jest potwierdzony (Rys. 9.4). Adekwatnie trend wzrostowy tworzy się po trendzie horyzontalnym lub spadkowym. Aby poprawnie zidentyfikować nową falę wzrostów, poczekaj na nowy szczyt, później wyższy dołek i wyższy szczyt (Rys. 9.5). W kryptowalutach trend najlepiej określa się na wykresie dziennym.

Rys. 9.4: Zmiana trendu wzrostowego na spadkowy

Rys. 9.5: Zmiana trendu spadkowego na wzrostowy

10. O piramidowaniu i uśrednianiu pozycji

Rozdział ten będzie bardzo krótki, gdyż i reguły, które powinniście stosować są bardzo proste i intuicyjne a poświęcanie im więcej, aniżeli kilku zdań komplikuje ten proces.

Piramidowanie to dodawanie do zyskowej pozycji.

Załóżmy, że kupiliście 1000 kontraktów XBT (czyli Bitcoina o wartości 1000 USD na BitMEXie) po cenie \$10 000. Określiście, że mamy do czynienia z trendem wzrostowym, więc chcielibyście zająć większą pozycję swing LONG. Kurs idzie do \$10 100 USD. Wasz plan zakładał budowanie pozycji wraz z ruchem kursu w dobrym dla was kierunku. Dokładacie kolejne 1000 kontraktów XBT na poziomie \$10 100 USD za BTC. Wasza całkowita pozycja wynosi teraz 2000 kontraktów XBT, po piramidowanej cenie \$10 050 USD.

Uśrednianie to dodawanie do stratnej pozycji. Znow, wyobraźmy sobie sytuację, w której kupujecie 1000 kontraktów XBT po cenie \$10 000 USD. Nie mieliście jednak racji i cena zaczyna osuwać się w dół. Zaczynacie więc uśredniać wasze pierwotne wejście. Kupujecie 1000 kontraktów po cenie \$9 900 USD. Teraz jesteście w posiadaniu 2000 kontraktów XBT po kursie \$9 950 USD. Aktualna cena to nadal \$9 900 USD, zatem wasza pozycja jest na minusie.

Uśrednianie to dodawanie do stratnej pozycji.

Jeśli chodzi o piramidowanie i uśrednianie zasada jest bardzo prosta. Nigdy nie uśredniamy pozycji (jeżeli nie zakładał tego twój wcześniejszy plan – uśrednianie ma sens jedynie w bardzo wąskim zakresie cenowym, jeśli przygotowujemy się na większy ruch i budujemy dużą pozycję, ale wtedy mamy po prostu do czynienia z kupowaniem po zbliżonej cenie), gdyż ostatnie co chcesz zrobić to dodawać do pozycji w momencie bycia w błędzie co do ruchu kursu. Myląc się lub będąc niepewnym, inteligentny spekulant zmniejsza ryzyko i redukuje pozycje albo całkowicie z niej wychodzi, a nie dodaje do niej.

Piramidowanie to dodawanie do pozycji w momencie, gdy mamy rację i jest to jak najbardziej sensowne. Szczególnie w momencie grania większych i dłuższych pozycji Swing (czyli mamy w zamiarze uchwycenie wieloprocentowego ruchu kursu, np. 15% spadku bitcoina na przestrzeni kilku, kilkunastu dni).

11. Organizacja pracy tradera – prowadzenie dziennika oraz statystyk

Nie mógłbym zakończyć poradnika o analizie technicznej rynków finansowych bez wspomnienia o prowadzeniu przez tradera dziennika swoich transakcji i statystyk. Więcej na ten temat przeczytacie w eseju mojego autorstwa, na łamach portalu [BitHub.pl](https://bithub.pl):

<https://bithub.pl/wiadomosci/bitcoin/stokarz-czyta-rynek-7-gdy-market-zasypia/>

12. Podsumowanie

Mam nadzieję, że w ramach tego poradnika udało mi się zebrać większość wiedzy o tradingu kryptowalut. Zaczynając swoją przygodę z giełdą będziecie musieli włożyć w naukę mnóstwo pracy. Droga do bycia zyskownym na giełdzie jest potwornie ciężka, jednak jest to możliwe. Gorąco wierzę, że uda się to przynajmniej kilku z Was - Czytelnikom tego poradnika.

Tak jak już wspomniałem na początku, zawsze jestem chętny do pomocy i rozmowy o kryptowalutach. Jeśli któreś z zagadnień wydają się niezrozumiałe, chcielibyście, abym przejrzał Wasze trejdy i ewentualnie doradził jak je zoptymalizować, możecie napisać do mnie wiadomość na forum.bitcoin.pl (@stokarz), lub wysłać email: stokarz@bithub.pl

Na stronie Bithub.pl prowadzę również cotygodniową serię analiz rynku kryptowalut:

<https://bithub.pl/?s=stokarz+czyta+rynek>

Przez ostatnie miesiące przygotowałem również serię raportów traktujących o wartości fundamentalnej niektórych z popularnych kryptowalut, na przykład Ethereum lub Stellar Lumen:

- Ambrosus (AMB)
<https://blog.goodaudience.com/exploring-ambrosus-masternodes-38d49517a5b1>
- NEO (NEO) <https://www.docdroid.net/bmUvPow/neo-raport-by-stokarz.pdf>
- Stellar (XLM) <https://www.docdroid.net/WS10r86/stellar-konsensus-raport-by-stokarz.pdf>
- LISK (LSK) <https://www.docdroid.net/1PCleep/lisk-lsk-raport-by-stokarz.pdf>
- Zcash (ZEC) <https://www.docdroid.net/LWYUZUu/zcash-zec-raport-by-stokarz.pdf>
- Ethereum 2.0 (ETH)
<https://www.docdroid.net/11P446k/ethereum-eth-20-raport-by-stokarz.pdf>
- PUMP MY SHITCOIN – Edycja Lato 2019
<https://www.docdroid.net/KxrcCJu/pump-my-shitcoin-lato-2019.pdf>